

HESABAT

Şimal-qərbi Azərbaycan və şərq Gürcüstanda əməkdaşlıq

Cənubi Qafqazda təbii yanğın riskinin azaldılması vasitəsilə iqlimlə əlaqədar ortaq təhlükəsizlik məsələlərinin həlli və müqavimət gücünün artırılması sahəsində cari vəziyyətin müayinəsi

Hazırkı nəşr Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) büdcədən kənar maliyyələşən "Cənub-Şərqi Avropa, Şərqi Avropa, Cənubi Qafqaz və Orta Asiyada iqlim dəyişmələrindən yaranan təhlükəsizlik risklərinə qarşı cavab tədbirlərinin gücləndirilməsi" (1102151 nömrəli) layihəsi çərçivəsində ərsəyə gətirilib.

Maliyyə təminatçıları: Andorra, Avstriya, Çexiya Respublikası, Finlandiya, Fransa, Almaniya, İtaliya, Yaponiya, Lixtenşteyn, Lüksemburq, Norveç, Polşa, Sloveniya, İsveç, İsveçrə, Birləşmiş Krallıq, Amerika Birləşmiş Ştatları

Naşir tərəfindən əlavə məlumat

Munayer Rakel, Beatris Mosello və Lukas Rüttinger, 2024-cü il; Şimar-qərbi Azərbaycan və şərq Gürcüstanda əməkdaşlıq. Cənubi Qafqazda təbii yanğın riskinin azaldılması vasitəsilə iqlimlə əlaqədar ortaqlar təhlükəsizlik məsələlərinin həlli və müqavimət gücünün artırılması sahəsində cari vəziyyətin müayinəsi, Berlin, "adelphi" şirkəti; Vyana, ATƏT.

Nəşrə dair məlumatlar

Naşirlər:	Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) Valnerşrase 6 1010 Vyana, Avstriya +43 1 514 360 pm@osce.org http://www.osce.org adelphi research gemeinnützige GmbH Alt-Moabit küçəsi, bina 91 10559 Berlin +49 (030) 8900068-0 office@adelphi.de www.adelphi.de
Layihəni idarəetmə heyəti:	Silvi Qoye, Patrisiya Albrext, Ellen Baltzar Mossop, Katerina Robul (ATƏT)
Müəlliflər:	Rakel Munayer, Beatris Mosello, Lukas Rüttinger ("adelphi" şirkəti)
Kənardan töhfə verən şəxslər:	Yohan Georq Qoldammer (GFMC), Nino Malaşxia (GEO- "Gürcüstanın Ətraf Mühit Perspektivi"), Xatuna Qoqaladze (GEO-"Gürcüstanın Ətraf Mühit Perspektivi")
Şəkilə görə minnətdarlıq:	Ön səhifə: Ruslan Valeev/Unsplash internet saytı
Cari mətn:	oktyabr 2024-cü il

Qeyd-şərt (məsuliyyətdən yazılı imtina)

Hazırkı nəşrin məzmunu müəlliflər və digər məlumat təminatçılarının fikir, tapıntı, təfsir və rəy əsaslı nəticələrini əks etdirir və Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT), onun donorlarının, həmçinin/yaxud iştirakçı dövlətlərinin mütləq qaydada baxışı, yaxud hər hansı rəsmi mövqeyi anlamına gəlmir. Nəşrin böyük diqqətlə hazırlanmasına baxmayaraq, ATƏT mətnində verilmiş hər hansı məlumat, göstəriş, məsləhət dəqiqliyinə və tamlığına, yaxud hər hansı mətbəə xətasına görə üzərinə heç bir məsuliyyət götürmür.

Hazırkı nəşrdə istifadə edilmiş işarələr və təqdim edilmiş materiallar ATƏT adından hər hansı ölkə, ərazi, şəhər, yaxud yerin, rəsmi qurumun hüquqi statusuna, yaxud hər hansı icma və/yaxud inzibati vahid arasında sərhədin müəyyən edilməsinə dair hər hansı fikrin ifadəsi anlamını daşımır və ya nəzərdə tutmur. Bu nəşrə salınmış məlumat, yaxud rəy əsaslı nəticələrə etibarla bağlı yaranan mümkün fəsadlar nöqtəyi-nəzərindən ATƏT-ə qarşı heç bir iddia edilə bilməz.

Şimal-qərbi Azərbaycan və şərqi Gürcüstanda əməkdaşlıq

Cənubi Qafqazda təbii yanğın riskinin azaldılması vasitəsilə iqlimlə əlaqədar ortaq təhlükəsizlik məsələlərinin həlli və müqavimət gücünün artırılması sahəsində cari vəziyyətin müayinəsi

Rakel Munayer, Beatris Mosello və Lukas Rüttinger ("adelphi" şirkəti)

Minnətdarlıq

“Azərbaycanın şimal-qərb, Gürcüstanın şimal-şərq bölgələrində iqlim dəyişməsi və təhlükəsizlik: yanğınlar riskini azaltmaqla iqlim dəyişməsinə qarşı müqavimət gücünün artırılması naminə əməkdaşlıq” mövzusunda 2023-cü ilin oktyabr ayında Tiflisdə (Gürcüstan) baş tutmuş seminarda, sonra isə 2024-cü ilin aprel ayında Bakı və Zaqatalada (Azərbaycan) və Dedoplistskarda (Gürcüstan) keçirilmiş məsləhətləşmələrdə iştirak etmiş bütün maraqlı tərəflərə hazırkı strategiya sənədini məlumat və faktlarla təmin etmiş dəyərli töhfələrinə görə minnətdarlığımızı bildiririk. Xüsusilə, praktiki seminar və əlavə məsləhətləşmələrin təşkilində göstərilmiş dəstək, tədbirlərin əlaqələndirilməsi, rəvan aparılması, ekspert rəyinin təmin edilməsinə görə Aleksandre Ruxadzeyə, Ana Nakaşidzeyə, Amil Bayramova, Azər Əliyevə, Barbare Letodianiyyə, Bəşir Əsədliyyə, Davit Kobaxidzeyə, Fuad Hübətova, Gela Samuqaşviliyyə, İlkin Gözəlova, İltifat Xalıqova, İrine İmerişviliyyə, Cəsarət Camalova, Kaxa Veşaquriyyə, Karlo Amirqulaşviliyyə, Koba Kumsişviliyyə, Malxaz Merabişviliyyə, Mariam Avagianiyyə, Merab Maçavarianiyyə, Natia İordanişviliyyə, Nino Barkayaya, Nurlan Şabanova, Orxan Allahyarova, Papuna Kapanadzeyə, Ruslan Pirəlizadəyə, Zaza Nonaşviliyyə, Zura Caniaşviliyyə, həmçinin Dedoplistskaro vətəndaş cəmiyyəti qrupları və bələdiyyə idarəsinə təşəkkür edirik. Əlavə olaraq, professor Yohan Q. Qoldammer, Xatuna Qoqaladze, Nino Malaşxia, Nanuka Aqlemaşvili, Kaxa Artsivadze və Yekaterine Çxetiyyəyə məsləhətləşmələr zamanı verdikləri ekspert rəyi və göstərdikləri davamlı dəstəyə görə məmnunluğumuzu ifadə edirik.

İcmal

Yanğınlar Cənubi Qafqaz regionunu səciyyələndirən mənzərələr üçün böyük riskdir. İqlim dəyişmələri əsnasında yanğınların yaranması və yayılması üçün əlverişli şərait kimi, havanın temperaturu qalxdıqca, yağıntı səviyyəsi azaldıqca, istilik dalğaları və quraqlıqların baş vermə tezliyi və təsir gücü kəskinləşdikcə bu risk böyük ehtimalla daha da artacaq. Kortəbii və arzu edilməz yanğınlar ətraf mühit, iqtisadiyyat, ictimaiyyət və sağlamlığı riskə məruz qoyur və nəticə etibarilə əhəlinin təhlükəsizlik və güzəranını pozur. Bu risklərin bir-birinə həmsərhəd müxtəlif yurisdiksiyalarda yaşayan icmalar üçün ortaq xarakter ehtimalı nəzərə alındıqda kompleks və dayanıqlı cavab tədbirlərin görülməsində əməkdaşlıq amili tələpəklü əhəmiyyət kəsb edir.

Mövcud vəziyyətin müayinəsi və tətbiq edilmiş metodologiya

Mövcud vəziyyətin müayinəsi pilot mərhələ üzrə seçilmiş iki inzibati ərazi vahidində (Gürcüstanın Dedoplistskaro bələdiyyəsi və Azərbaycanın Zaqatala rayonu) təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın riskini azaltmaq sahəsində qiymətləndirmənin aparılması məqsədini daşıyır¹. Həmin qiymətləndirmə əsasında iki pilot bələdiyyə arasında əməkdaşlıq formatında fəaliyyətə dair fikirlər toplanıb və formalaşılıb. Bu fəaliyyət, şimal-qərbi Azərbaycan və şərq Gürcüstanda təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını birgə idarəetmə və təbii yanğın risklərinin azaldılması vasitəsilə iqlim müstəvisində müqavimət gücünə rəvac vermək və iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərini azaltmaq istiqaməti üzrə ümumi məqsədin nail olunmasına töhfə verəcək.

Mövcud vəziyyətin müayinəsi, Cənubi Qafqaz regionunda iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərinə qarşı cavab tədbirlərini görmək məqsədilə fəlakət risklərinin azaldılmasının (DRR) sərhədlərarası əməkdaşlıq qarşısında dayanan başlıca prioritet məsələ kimi ayırd edilmiş, ATƏT-“adelphi” şirkəti tərəfindən hazırlanmış “Cənubi Qafqaz üzrə regional məsləhətləşmələr” hesabatının və sonrakı mərhələdə Azərbaycan və Gürcüstanda aparılmış praktiki məsləhətləşmələrin tapıntıları əsasında ərsəyə gətirilib. Bu müayinədə maraq dairələri ilə sonrakı mərhələdə onlayn və əyani iştirakın təmin edildiyi formatda aparılmış görüş və müsahibələr vasitəsilə baş tutmuş, həmçinin geniş əhatəli DRR çərçivəsində təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın risklərini azaltmaq baxımından prioritet tədbirlər siyahısının daralmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş məsləhətləşmələrdən əldə edilmiş dərin və dəqiq biliklər və təcrübələrdən bir resurs kimi geniş istifadə edilib. Mövcud vəziyyətin müayinəsi üzərində aparılmış iş əlavə masaüstü araşdırmalarla tamamlanmışdır.

Mövcud şəraitin təhlili

Məsləhətləşmələr zamanı maraq dairələri Dedoplistskaro və Zaqatala şəraitində təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə, təbii yanğın risklərini azaltma və sərhədlərarası əməkdaşlıq qarşısında olan aşağıdakı çağırışları təyin etmişdirlər:

- **Ölkələr arasında məlumatbildirmə və məlumat mübadiləsi mövcuddur, lakin bunun təkmilləşdirilməsi üçün imkanlar vardır;**
- **İqlim dəyişmələri və mailliyi artan yamaclar kimi coğrafi şərait yanğınları gücləndirir, kəskinləşdirir və onlara qarşı cavab və nəzarət tədbirlərini daha da çətinləşdirir;**

¹ Gürcüstanda yerli inzibati ərazi vahidində “bələdiyyə” deyildiyi təqdirdə, Azərbaycanda Zaqatala inzibati ərazisi “rayon” statusu daşıyır. Bununla belə, həmin inzibati ərazi vahidlərinin eyni kontekstdə qeyd edildiyi hallarda çağırışlıq yaratmamaq üçün “bələdiyyə” terminindən istifadə edilir.

- **erkən xəbərdarlıq və cavab tədbirləri təkmilləşdirilməli və artırılmalıdır. İnsan və maliyyə resurslarının məhdud olması nəzərə alındıqda region üzrə yanğın təhlükəsi dərəcəsi/erkən xəbərdarlıq sistemlərinin tətbiqi ölkələr arasında sınaqdan keçirilməlidir.**

Maraq dairələri aşağıdakı imkanları da qeyd etmişdirlər:

- **məlumatlandırma tədbirlərinin gözəçarpan müsbət təsiri özünü büruzə vermişdir;**
- **erkən xəbərdarlıq sahəsində region miqyaslı yanaşmanı tətbiq etmək mümkündür;**
- **yanğınlarla bağlı önləmə və cavab tədbirləri üçün əlavə qarşılıqlı üstünlüklər biomüxtəlifliyin qorunmasında cəmləşib.**

Azərbaycan və Gürcüstanda beynəlxalq mənbələrdən maliyyələşən bir sıra layihələr, həmçinin yerli və ölkə miqyaslı təşəbbüslər təbii və süni mənşərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və DRR-ə müxtəlif cəhətdən töhfələr vermişdir. Bu layihələr çərçivəsində Dedoplistskaro və Zaqatalada yanğınla əlaqədar təhlükəsizlik riskləri və çağırışlarının qismən həllinə nail olunur. Digər tərəfdən, hazırkı hesabat çərçivəsində ekspertlərlə aparılmış məsləhətləşmələrin ilkin nəticələrinə əsasən, təbii və süni mənşərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın risklərinin azaldılması sahəsində yerli səviyyədə bələdiyyələr, milli səviyyədə isə Azərbaycan və Gürcüstan arasında əməkdaşlığın miqyasını hələ də artırmaq və daha üstün hala gətirmək imkanları vardır.

Əməkdaşlıq formatında fəaliyyətə dair fikirlər

Əməkdaşlığın səmərə və miqyasını artırmaq üçün məsləhətləşmələr nəticəsində Dedoplistskaro və Zaqatala üzrə əməkdaşlıq formatında fəaliyyətə dair bir neçə fikir formalaşmışdır.

Bələdiyyə miqyasında önləmə və cavab tədbirləri: Bu fəaliyyət təlimlər, qadınlar və gənc nəslin məlumatlandırma işlərinə cəlb edilməsindən ibarət ola bilər. İki ölkənin xüsusilə ucqar və kənd ərazilərində işçi qüvvəsinin qıtlığı məsələsinin həllində gənc nəsle aid olan könüllü yanğınsöndürənlərdən faydalanmaq taleyüklü əhəmiyyət kəsb edir. Könüllülər əraziyə səyyar baxış və xəbərdarlıq, yerli əhali və turistlərin maarifləndirilməsi və məlumatlandırılması, sonda isə yanğınsöndürmə səylərinə dəstək baxımından vacib rol oynayır. İcmanın aparıcı qüvvəsi olan qadınlar da təbii yanğınlar sahəsində önləmə və məlumatlandırma tədbirlərinin həyata keçirilməsində mühüm mövqeyə malikdirlər. Nəhayət, kənd təsərrüfatında yanğınlardan istifadəyə dair yanlış fikir və yanaşmaların aradan qaldırılması zəruri məsələdir.

Milli səviyyədə əlaqələndirmə: hər iki ölkədə milli səviyyədə əməkdaşlıq mexanizminin təsis edilməsi müvafiq fəaliyyətin bələdiyyələr/icra hakimiyyəti orqanları, həmçinin sektorlar və sərhədlərarası əlaqələndirilməsinin səmərə və miqyasının artırılması istiqamətində mühüm addım olacaq. Aidiyyəti olan qurumlar könüllü yanğınsöndürənlər və ya yanğınların məhsul yığımından sonra təşkili üzrə standartlar kimi normativ-hüquqi baza çərçivəsində əlaqələndirmə səylərini birləşdirər, nazirliklər isə avadanlıq təminatını və ərazilər üzrə bölgüsünü, risklərə dair məlumat və üstün təcrübələrin mübadiləsini və erkən xəbərdarlıq tədbirlərini həyata keçirə bilər. Ölkələr daxilində və arasında bu səpkidə əlaqələndirmə səyləri yalnız fəlakət halı baş verdikdən sonra tətbiq edilməməli, təsisat formatına salınmalıdır. Sonda, müxtəlif qrupların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış erkən xəbərdarlıq sistemlərinin qurulması və gücləndirilməsi regionun digər ölkələrini mümkün qədər əhatə etməklə araşdırılmalıdır.

Biomüxtəlifliyin qorunması: Hər iki ölkədə, xüsusilə Gürcüstanın Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və Azərbaycan Respublikası

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyində biomüxtəlifliyin qorunması tədbirləri ilə əlaqədar əlavə qarşılıqlı üstünlüklər vəd edən təbii və meşə yanğınları sahəsində önləmə və cavab tədbirlərindən maksimum faydalanmaq marağı artmaqdadır. Önləmə tədbirlərinə gəldikdə, təbii və mühafizə olunan ərazilərə gələn ziyarətçilərin sayını nəzarətdə saxlamaq və hərəkətlərini məhdudlaşdırmaq həssas ekosistemləri turizm fəaliyyəti nəticəsində yaranmış yanğınlardan qorumağa yardım edə bilər. Cavab tədbirlərinə gəldikdə isə, mövcud su mənbələri yanğınla mübarizə vaxtının kifayət qədər qısaltılmasına, nəticədə yanğın riskinin azaldılmasına şərait yarada bilər. Su mənbələri, xüsusilə quru (yağıntı olmayan) mövsümlərdə vəhşi heyvanları su ilə təmin etməklə vəhşi təbiətə müsbət töhfə verir.

Hazırkı müayinənin nəticələri iki pilot bələdiyyədə (Dedoplistskaro və Zaqatalada) təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın risklərinin azaldılması ilə əlaqədar ayırd edilmiş çağırışların öhdəsindən gəlmək üçün birgə əməkdaşlıq strategiyası və icra planı üzrə məlumat təminatı məqsədinə qulluq edəcək. Sonra isə strategiya və planın əhatə dairəsi əməkdaşlıq formatında yerli tərəfdaş və iştirakçılar tərəfindən icra ediləcək konkret fəaliyyət miqyasına salınacaq. Daha sonrakı mərhələ(lərdə) gələcək fəaliyyət üzrə əsas maraq dairəsi kimi çıxış edəcək yerli tərəfdaş və iştirakçılarla pilot layihə həyata keçiriləcək. Ümumiyyətlə, təklif edilən tədbirlərin məqsədi şimal-qərbi Azərbaycan və şərq Gürcüstanda iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərini azaltmaq və iqlim dəyişmələrinə qarşı müqavimət gücünə rəvac verməkdən ibarətdir.

Mündəricat

1 Giriş	1
1.1 Layihəyə dair ümumi məlumat	2
1.2 Mövcud vəziyyətin müayinəsi və gedişatı	2
2 İlk məlumat təminatı	4
2.1 Azərbaycan və Gürcüstanda yanğınlar və yanğın hallarını idarəetmə	4
2.2 İqlimlə bağlı proqnoz hesablamalar	5
2.3 Yanğınla əlaqədar təhlükəsizlik riskləri	6
2.4 Pilot mərhələ üzrə seçilmiş bələdiyyələr	6
2.4.1 Dedoplistskaro (Gürcüstan)	7
2.4.2 Zagatala (Azərbaycan)	8
3 Mövcud şəraitin təhlili	9
3.1 Çağırış və imkanların əyani əks etdirilməsi	9
3.2 Layihə və təşəbbüslərin əyani əks etdirilməsi	11
3.2.1 Beynəlxalq mənbə(lər)dən maliyyələşən layihələr	11
3.2.2 Yerli və ölkə miqyaslı təşəbbüslər	13
3.3 Vəhdətin formalaşması	15
4 Əməkdaşlıq formatında fəaliyyətə dair fikirlər	17
4.1 Bələdiyyə/icra hakimiyyəti miqyasında önəmə və cavab tədbirləri	17
4.2 Milli səviyyədə əlaqələndirmə	18
4.3 Biomüxtəlifliyin qorunması	20
5 Maraqlərinin siyahıya alınması	22
6 Rəy əsaslı nəticələr	24

Xanalar

Xana 1: Yanğın mövzusunda terminlərin tərfi	4
Xana 2. Əsas diqqətin yanğınla mübarizədən təbii yanğınlara müqavimət göstərən təbii və süni mənzərə komplekslərin yaradılmasına doğru dəyişməsi	13
Xana 3: Təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın risklərinin azaldılması üçün resurslar	21

Cədvəllər

Cədvəl 1. Başlıca layihə və təşəbbüslərin əyani əks etdirilməsi	11
Cədvəl 2: Əsas maraqlı dairələrinin siyahıya alınması	22

İxtisarlar

BMZ	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf üzrə Federal Nazirlik (Almaniya)
CENN	Qafqazda ətraf mühit sahəsində qeyri-hökumət təşkilatları şəbəkəsi
VCT	Vətəndaş cəmiyyəti təşkilatı
DG ECHO	Avropada mülki müdafiə və humanitar yardım təminatları üzrə Baş İdarə
DRR	Fəlakət risklərinin azaldılması
Aİ	Avropa İttifaqı
FAO	BMT Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı
GCF	“Yaşıl” (tarazlı) İqlim Fondu
GEF	Qlobal Ətraf Mühit Fondu
GFMC	Yanğınların Monitorinqi üzrə Qlobal Mərkəz
GEO	“Gürcüstanın Ətraf Mühit Perspektivi” qeyri-hökumət təşkilatı
ha	hektar
IRCCR	İcmaların iqlim risklərinə qarşı artmış müqavimət gücü
MODEX	modul əsaslı təlimlər/tapşırıqlar
AnM	Anlaşma Memorandumu
NACRES	Biomüxtəlifliyin Tədqiqatı və Qorunması Mərkəzi
NEAP-4	Gürcüstanın 2022-2026-cı illər üzrə Dördüncü Milli Ekoloji Tədbirlər Proqramı
ATƏT	Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı
PPRD	Təbii və texnogen xarakterli fəlakətlərin qarşısının alınması, hazırlıq və cavab tədbirləri üzrə Şərq Tərəfdaşlığı proqramı
RCP	İqlim dəyişmələrinə dair representativ cəmləşmə təmayülləri
REC	Qafqaz Regional Ətraf Mühit Mərkəzi
RFMC	Cənub-Şərqi Avropa və Qafqazda Yanğınların Monitorinqi üzrə Regional Mərkəz
SDC	İsveçrə İnkişaf və Əməkdaşlıq Agentliyi
SIDA	İsveç Beynəlxalq İnkişaf naminə və Əməkdaşlıq Agentliyi
UNEP	BMT Ətraf Mühit Proqramı
USAID	ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi
VIIRS	Gözə görünən infraqırmızı cizgilərin radiometr sensorlar dəsti
VPA	“Vaşlovani” xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri

1 Giriş

Yanğınlar Qənubi Qafqazın təbii və mədəni mənzərə kompleksləri üçün böyük riskdir. Regionda baş verən yanğınların əksəriyyəti tarixən və son zamanlar insan fəaliyyəti, xüsusilə kənd təsərrüfatı və ölümlərdən istifadə zəminində baş vermişdir. İqlim dəyişmələri əsnasında yanğınların yaranması və yayılması üçün əlverişli şərait kimi, havanın temperaturu qalxdıqca, yağıntı səviyyəsi azaldıqca, istilik dalğaları və quraqlıqların baş vermə tezliyi və təsir gücü kəskinləşdikcə yanğınların baş vermə tezliyi, kəskinlik və ağırlıq dərəcəsi də arta bilər.

Kortəbii və arzu edilməz yanğınlar (bundan sonra "təbii yanğınlar" kimi istinad ediləcək) çox zaman ətraf mühit, iqtisadiyyat, ictimaiyyət və sağlamlığı riskə məruz qoyur və nəticə etibarilə əhalinin təhlükəsizlik və güzəranını pozur. Torpaqların təbii yanğınlar nəticəsində deqradasiyası isə, öz növbəsində, insanların, xüsusilə [imtiyazsız](#) əhalinin güzəranı və ərzaq təhlükəsizliyinə mənfi təsir göstərən torpaq sürüşməsi, sel və daşqın risklərini ağırlaşdırır. Təbii yanğınların hansı ərazi və sahələrdə qeyri-mütənasib təsir göstərməsindən xəbərdar olmaq şəraitə uyğunlaşma (adaptasiya) tədbirlərini münasib və müdaxilə mühitinə həssas qaydaya salmaq söylərinə yardım göstərə bilər (Eriksen, 2013). Üstəlik, bu qəbildən olan təzyiqlərin öhdəsindən gəlmək üçün insanlar/ictimalar tarazlığı kövrək olan ətraf mühiti təhlükə qarşısında qoyan qeyri-qanuni meşəqırma (qanunsuz ağacəkəmə) kimi zəif/pis uyğunlaşma təcrübələrinə nəzər sala, qayıda bilər və ya əminsizlik/müəyyənsizlik böhranını dərinləşdirən narkotik vasitələrin istehsalı, yaxud vəhşi təbiət növləri ilə ticarət kimi cinayət əməllərinə əl ata bilərlər (Rüttinger, Munayer, van Ackern, & Titze, 2022). Bu çağırışların müxtəlif yurisdiksiyalar arasında təhlükəsizlik müstəvisində bölüşdürüldüyü vəziyyətlərdə müvafiq həll yolları birgə əməkdaşlıq söylərindən keçir.

Cənubi Qafqazda yanğın hallarını idarəetmə və müvafiq potensialın gücləndirilməsi, o cümlədən Yanğınların Monitorinqi üzrə Qlobal Mərkəzlə (GFMC) sıx tərəfdaşlıq çərçivəsində ATƏT-in rəvac verdiyi fəaliyyət baxımından [uzunmüddətli əməkdaşlıq tarixçəsi mövcuddur](#). Bu söylərə müxtəlif inzibati pillə və sektorları təmsil edən bir-birindən fərqli maraq dairələrini cəlb etməklə ölkə və regional miqyasda təlim kursları və praktiki seminarların keçirilməsi, həmçinin yanğın hallarını idarəetmə sahəsində milli siyasət və strategiyaların yaradılması daxildir.

Mövcud vəziyyətin müayinəsi, Azərbaycan və Gürcüstanın iki pilot bələdiyyəsində təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın riskini azaltmaq istiqamətində hazırkı sərhədlərarası əməkdaşlıq şəraitini qiymətləndirmək məqsədini daşıyır. Bu qiymətləndirmə əsasında iki pilot bələdiyyə arasında əməkdaşlıq formatında fəaliyyətə dair fikirlər toplanır, formalaşır və onların uğurla həyata keçirilməsinin təminatı kimi nələrin lazım olduğu ayırd edilir. Əməkdaşlıq formatında fəaliyyət isə, öz növbəsində, şimal-qərbi Azərbaycan və şərq Gürcüstanda təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını birgə idarəetmə və təbii yanğın risklərinin azaldılması vasitəsilə iqlim müstəvisində müqavimət gücünə rəvac vermək və iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərini azaltmaq istiqaməti üzrə ümumi məqsədin nail olunmasına töhfə verəcək.

Hesabatın növbəti iki fəsil hazırkı müayinənin tərtib edildiyi layihənin, həmçinin müayinəyə hazırlıq prosesinin qısa təsvirindən ibarətdir. İkinci fəsildə Azərbaycan və Gürcüstanda yanğınlar və yanğın hallarını idarəetmə sahəsində formalaşmış vəziyyət, sonra isə iqlimlə bağlı proqnoz hesablamalar və təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı gözlənilən şərait, nəhayət, seçilmiş iki pilot bələdiyyənin təsviri verilib. Üçüncü fəsil mövcud şəraitin təhlili, dördüncü fəsil isə müəyyən edilmiş ərazilərdə əməkdaşlıq formatında fəaliyyətə dair fikirlərlə davam edir. Beşinci fəsildə maraq dairələrinin siyahıya alınması aparılıb, altıncı fəsildə isə müayinəyə dair nəticələr çıxarılıb.

1.1 Layihəyə dair ümumi məlumat

2020-ci ildə ATƏT “adelpi” şirkəti ilə tərəfdaşlıq çərçivəsində büdcədən kənar maliyyələşən “[Cənub-Şərqi Avropa, Şərqi Avropa, Cənubi Qafqaz və Orta Asiyada iqlim dəyişmələrindən yaranan təhlükəsizlik risklərinə qarşı cavab tədbirlərinin gücləndirilməsi](#)” (1102151 nömrəli) layihəsinin icrasına başlamışdır. Layihənin məqsədi,

1. iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərinin Cənub-Şərqi Avropa, Cənubi Qafqaz, Orta Asiya və Şərqi Avropa regionlarına necə təsir etməsini daha dərindən anlamaq,
2. iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərinə qarşı birgə həll yollarını təmin etmək məqsədilə regional maraq dairələri arasında əməkdaşlığı genişləndirmək,
3. əsas maraq dairələri arasında iqlim dəyişmələri və iqlim mövzusunda təhlükəsizliklə bağlı vahid yanaşmaya dair məlumatlandırma tədbirlərini artırmaq, fəaliyyət potensialını gücləndirməkdən ibarətdir.

Mövcud vəziyyətin müayinəsi yuxarıda qeyd edilmiş bütün istiqamətlərə, xüsusilə də Cənubi Qafqaz regionu üzrə ikinci istiqaməti diqqət mərkəzində saxlamaqla töhfə verir.

1.2 Mövcud vəziyyətin müayinəsi və gedişatı

Hazırkı müayinə, Cənubi Qafqaz regionunda iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərinə qarşı cavab tədbirlərini görmək (Rüttinger, van Ackern və Foong; “Cənubi Qafqazda (Azərbaycan və Gürcüstanda) regional məsləhətləşmələr: iqlim dəyişmələrinin təhlükəsizlik fəsadlarının aradan qaldırılması istiqamətində əməkdaşlıq imkanları”, 2021-ci il) məqsədilə fəlakət risklərinin azaldılmasının (DRR) sərhədlərarası əməkdaşlıq qarşısında dayanan başlıca prioritet məsələ kimi ayırd edilmiş, ATƏT-“adelpi” şirkəti tərəfindən Azərbaycan və Gürcüstan üçün hazırlanmış “Cənubi Qafqaz üzrə regional məsləhətləşmələr” hesabatının tapıntıları əsasında ərsəyə gətirilib. Əlavə olaraq, bu müayinədə sonrakı mərhələ(lər)də layihə üzrə aparılmış aşağıdakı fəaliyyət və tədbirlərdən əldə edilmiş dərin və dəqiq biliklər və təcrübələrdən bir resurs kimi istifadə edilib.

- **Əməkdaşlıq mövzularının prioritet qaydada sıralanması üçün aparılmış onlayn məsləhətləşmələr:** layihənin iki ölkə üzrə təyin edilmiş yerli əlaqələndiricilər, həmçinin aidiyyəti olan nazirliklərin ekspertlərinin iştirakı ilə 2021-ci ilin mart-iyun ayları arasında onlayn görüşlər, anket sorğuları və müsahibələr formatında məsləhətləşmələr aparılmışdır. İştirakçıların töhfələri region üzrə məsləhətləşmələr hesabatında ayırd edilmiş mövzuları daraltmaq və prioritet qaydada sıralamaq baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Həmin müzakirələrdən çıxış edərək, təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın risklərini azaltmaq zərurəti hazırkı müayinənin təməlini quran geniş əhatəli DRR çərçivəsində prioritet məsələ kimi təzahür etmişdir.
- **Pilot bələdiyyələri ayırd etmək üçün ekspertlərdən alınmış töhfələr və aparılmış məsləhətləşmələr:** 2023-ci ilin mart-sentyabr aylarında yerli və nazirlik səviyyəli ekspertlər tərəfindən aparılmış hazırlıq işi, həmçinin onlayn formatda baş tutmuş bir neçə görüş və məlumat/fikir mübadiləsi vasitəsilə layihənin növbəti mərhələsi üçün “pilot ərazi” kimi çıxış edə biləcək bir sıra bələdiyyələr ayırd edilmişdir. Bu proses nəticəsində Gürcüstanın Dedoplistskaro bələdiyyəsi və Azərbaycanın Zaqatala rayonu bir-birilə həmsərhəd Azərbaycanın şimal-qərb və Gürcüstanın şimal-şərq bölgələrində icmalar miqyasında təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın riskini azaltmaq məqsədilə sərhədlərarası əməkdaşlıq üçün “pilot ərazi” kimi seçilmişdir.
- **İkitərəfli praktiki seminarlar:** 2023-cü ilin oktyabr ayında yanğınlar, yanğınların önənməsi və yanğınsöndürmə tədbirləri ilə əlaqədar risklər, çağırış və örnəkləri müzakirə etmək

məqsədlə Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyi və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin, həmçinin Gürcüstanın Fövqəladə Halları İdarəetmə Xidməti və Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin Regionlarla İş İdarəsi, Dedoplistskaro bələdiyyəsi, Yanğınların Monitorinqi üzrə Qlobal Mərkəz (GFMC) və “Gürcüstanın Ətraf Mühit Perspektivi” qeyri-hökumət təşkilatının nümayəndələrinin iştirakı ilə Tiflisdə məsləhətləşmə xarakterli praktiki seminar baş tutmuşdur. “Yanğın riskini azaltmaqla iqlim dəyişmələrinə qarşı müqavimət gücünün artırılması naminə əməkdaşlıq” seminarında iştirakçılar təbii yanğın risklərinə qarşı cavab tədbirlərinin görülməsi, bu sahədə keçmiş və hazırkı layihələrin nailiyyətlərindən yararlanması məqsədilə əməkdaşlıq formatında mümkün fəaliyyət və tədbirlərin ümumi təsvirini vermişdirlər.

- **Pilot bələdiyyələrlə məsləhətləşmələr²:** 2024-cü ilin aprel ayında Azərbaycan və Gürcüstandan seçilmiş bələdiyyələrin nümayəndələri Zaqatala və Dedoplistskaroda keçirilmiş məsləhətləşmələrdə iştirak etmişdirlər. Həmin görüşlər, 2023-cü ilin oktyabr ayında Tiflisdə baş tutmuş, xüsusilə təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə sahəsində fəaliyyət göstərən maraq dairələri qarşısında olan çağırışları, həmçinin sərhədlərarası əməkdaşlıq imkanlarını ayırd etmək məsələləri üzərində cəmləşmiş məsləhətləşmələrin nəticələrini tamamlamaq məqsədini daşıyırdı.
- **Məsləhətləşmələri tamamlamaq üçün masaüstü araşdırmalar və ekspertlər tərəfindən verilmiş əlavə töhfələr:** Azərbaycan və Gürcüstanda yanğın hallarını idarəetmə mövzusunda aidiyyəti üzrə həyata keçirilmiş digər layihə və araşdırmalar çərçivəsində əldə edilmiş və layihə heyətinin apardığı masaüstü tədqiqatlar və digər ekspertlərin töhfəsi vasitəsilə ayırd edilmiş ilkin nəticələr, həmçinin yerli və milli maraq dairələri ilə baş tutmuş sonrakı görüşlər hazırkı müayinənin hazırlanması üçün faydalı olmuşdur.

Gələcəyə nəzər saldıqda mövcud vəziyyətin müayinəsi layihənin birgə tədbirlər, o cümlədən sərhədlərarası əməkdaşlıq, pilot bələdiyyə ərazilərində təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın riskini azaltmaq sahəsində əməkdaşlıq üzrə daha geniş maraq dairələri ilə məsləhətləşmələri əhatə edəcək növbəti mərhələlərinin əsası kimi çıxış edəcək. Hazırkı müayinənin nəticələri əməkdaşlıq üzrə strateji çərçivənin inkişaf etdirilməsi və pilot fəaliyyətin həyata keçirilməsi proseslərini məlumatla təmin edəcək. Bu proseslərin yekun məqsədi şimal-qərbi Azərbaycan və şərq Gürcüstanda iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərini azaltmaq və iqlim dəyişmələrinə qarşı müqavimət gücünü artırmaqdır.

² Zaqatalada aparılmış məsləhətləşmələrdə Zaqatala Rayon İcra Hakimiyyəti, Zaqatala Regional Meşə Təsərrüfatı Mərkəzi və Zaqatala Rayon Dövlət Yanğından Mühafizə Hissəsinin nümayəndələri iştirak etmişdirlər. Dedoplistskaroda aparılmış məsləhətləşmələrdə isə bələdiyyə, yerli və milli meşəçilik idarələri, fəvqəladə hallar xidməti, Kənd Ərazilərinin İnkişafı Agentliyinin yerli nümayəndəliyi, Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı və Ətraf Mühitin Mühafizəsi Assosiasiyası, Turizmin İnkişafı Assosiasiyası, “Qadın və gənclər” təşəbbüs qrupu, “Vaşlovani Xüsusi Mühafizə Olunan Ərazinin dostları” Assosiasiyası kimi QHT-lər və fermerlər kimi icma nümayəndələri iştirak etmişdirlər.

2 İlkin məlumat təminatı

Bu fəsilə Azərbaycan və Gürcüstanda yanğınlar və yanğın hallarını idarəetmənin xülasəsi, sonra regionda iqlimlə bağlı proqnoz hesablamalar və onların yanğınlara xüsusi diqqət yetirməklə təhlükəsizlik müstəvisində gözlənilən nəticələrinin qısa təsviri verilir. Fəslin sonuncu bölməsində (pilot mərhələ üzrə) seçilmiş iki bələdiyyəyə – Gürcüstanda Dedoplistskaro, Azərbaycanda isə Zaqatala rayonuna – dair ümumi məlumat verilir.

2.1 Azərbaycan və Gürcüstanda yanğınlar və yanğın hallarını idarəetmə

Son on il ərzində Cənubi Qafqaz regionunda bir neçə ciddi təbii yanğın hadisəsi baş vermişdir. Məsələn, Azərbaycanda temperaturun dərəcəsi rekord səviyyəyə çatdığı 2014-cü ilin yay mövsümündə quraqlıq və nəticə etibarilə meşə yanğınlılarına səbəb olmuş, Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən, ümumilikdə 58,8 ha meşə yanmışdır (Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 2015-ci il). 2022-ci ilin avqust ayında kəskin isti və şiddətli küləklər Azərbaycanın [Zaqatala](#), həmçinin [şimalında](#) yerləşən Siyəzən, Şabran, Xaçmaz və Quba rayonlarında 5,000 ha meşə və ətraf ərazilər, ferma və tarlaların yanmasına səbəb olmuşdur. Həmin ay Gürcüstanın Borjomi bələdiyyəsinin [Kvabişkevi](#) kəndinin ətrafında 250-dək yanğınsöndürənin cəlb olunması zərurəti yaranmış meşə yanğınları baş vermişdir.

Bununla belə, Cənubi Qafqaz regionunda yanğınlar bir qayda olaraq meşə ekosistemlərinin tərkib hissəsi deyil. Nəticə etibarilə həmin ekosistemlərin, xüsusilə ağacların qurumasına və alovun daha sürətlə yayılmasına səbəb olan zərərvericilərin təsirinə məruz qalmış meşələrin yanğınlara qarşı heç bir (təbii) müdafiəsi yoxdur (Gürcüstanın Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, 2021-ci il). Təbii bərpası ləng baş verdiyindən meşə ekosistemləri təbii yanğınlar qarşısında xüsusilə zəif görünür (Rucevska, 2017).

Regionda baş verən yanğınlar əksər hallarda kənd təsərrüfatı və öyrüş torpaqlarından istifadə nəticəsində insan fəaliyyəti səbəbindən baş verir. Məsələn, Gürcüstanın Şiraki düzündə kənd təsərrüfatı ilə əlaqədar yanğın törətmə halları geniş yayılıb. Torpağı küləş və digər bitki qalıqları ilə qidalandırmaq üçün texnika və maliyyə vəsaiti çatışmazlığından fermerlər suvarılan tarlalarda məhsul yığımından sonra hələ də yanğın təşkil edirlər. Yanğınlar nəticəsində kənd təsərrüfatı tarlalarında zərərvericilər və patogenlərin azalması fikri əhali arasında geniş yayılıb (GFMC, 2015).

Xana 1: Yanğın mövzusunda terminlərin tərifləri

GFMC-ə əsasən, hazırda iki əsas termindən istifadə edilir:

Landşaft yanğını (təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın halı): Alovlanma mənbəyi, vurduğu ziyan və ya gətirdiyi faydadan asılı olmayaraq, təbii və mədəni mənzərə komplekslərinin bitki örtüyündə, digər sözlərlə, təbii və salınmış meşələr, təbii yaranmış ərazilər (məsələn, torf bataqlıqları), kolluqlar, çəmən, otlaqlar, kənd təsərrüfatı torpaqları, şəhər ətrafı ərazilərdə alovun baş qaldırması.

Təbii yanğın: Təbii, mədəni, sənaye və yaşayış mənzərə komplekslərində alovlanma mənbəyindən asılı olmayaraq, (i) ilkin söndürmə, yaxud (ii) səlahiyyətli qurumun siyasətinə əsasən digər cavab tədbir(lər)inin, digər sözlərlə, yanğına yerquruluşu məqsədlərinə cavab verənədək sərbəst şəkildə davam etmək şəraitinin tələb edilə bildiyi təsadüfi və kortəbii alovun baş qaldırması.

Hazırkı müayinədə “yanğın” terminindən istifadə edərkən həm təbii, həm də təbii və süni mənşərə komplekslərində yanğın hallarına istinad edilir.

Regionda yanğınların ziyan yetirmək xüsusiyyətləri bir neçə digər amillə izah edilir. Ətraf mühit və təhlükəsizlik risklərinin [qiymətləndirilməsi](#) təbii yanğınların səbəb olduğu ziyanın miqyasının yanğın hallarını idarəetmə üzrə səlahiyyətli qurumların və sistemlərin yanğınlarla bağlı önləmə və cavab tədbirlərini həyata keçirməkdə səmərəlilik göstəriciləri ilə bağlı olduğuna dəlalət edir. Gürcüstanda torpağın intensiv kultivasiyası praktikasından imtina istifadə olunmayan və tez alışıq bitki örtüyünün çoxalması, səpələnmə hallarının daralması, nəticə etibarilə yanğın risklərinin artması ilə nəticələnmişdir (GFMC, 2015). Ən əsası, iqlim dəyişmələrinin təsiri ilə bu risklərin daha da kəskinləşməsi ehtimalı vardır (Bax: Fəsil 2.2).

Eyni zamanda, regionda yanğın hallarını idarəetmə sahəsində uzunmüddətli əməkdaşlıq tarixçəsi vardır. Regional və beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə DRR mövzusunda bir neçə layihəyə³ əlavə olaraq, ölkələr arasında da yanğınlarla mübarizə sahəsində ikitərəfli əməkdaşlıq mövcuddur. Məsələn, Gürcüstanın Borjomi-Xaraqauli Milli Parkında [2017-ci ildə baş vermiş yanğınlar](#) zamanı Azərbaycanın Fövqəladə Hallar Nazirliyi yanğınsöndürmə əməliyyatlarına yardım etmək üçün [helikopter göndərmişdir](#).

2.2 İqlimlə bağlı proqnoz hesablamalar

Yanacaq mənbəyinin nəmlik göstəricisini azaldan, alışıqlıq ehtimalını isə artıran daha isti və quru hava şəraitində təbii yanğınların törətdiyi risklər olduqca yüksək olur, nəticə etibarilə alovlanma və yanğınların sürətlə yayılması potensialı artır (Rucevska, 2017). Cənubi Qafqazda orta illik temperatur göstəricisinin qarşidan gələn onilliklər ərzində karbon emissiyasının aşağı həcmdə olduğu halda Selsi şkalası üzrə ən azından 1,2 dərəcə⁴, yüksək həcmdə olduğu halda isə yüzilliyin sonunadək 4,9 dərəcəyədək⁵ artması gözlənilir. Proqnoz hesablamalar temperatur artımı ilə yanaşı, istilik dalğaları və kəskin quraqlıq ehtimalının artmasına dəlalət edir. Digər tərəfdən, atmosfer yağıntılarının proqnoz hesablamaları müşahidə əsaslı (empirik) hesablamaların əhəmiyyətli dərəcədə qeyri-müəyyən səviyyədə qararlaşması ilə bağlıdır (Gürcüstanın Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, 2021-ci il).

Beləliklə, iqlim dəyişmələri regionda təbii yanğınların törətdiyi risklərlə bağlı narahatlıqlara təkan verən əsas qüvvədir. Həqiqətən, keçmişdə ağır fəsadlarla nəticələnmiş bir neçə yanğın mövsümü istilik dalğaları və aşağı səviyyəli atmosfer yağıntılarının daha uzun sürdüyü dövrlərə təsadüf etmişdir (Rucevska, 2017). Bu hal, 2017-ci ildə Borjomi dərəsində irimiqyaslı yanğınların eyni ildə yay mövsümünün olduqca isti keçməsi və bitki örtüyünün qurumasına təsadüf etdiyi Gürcüstanda özünü doğrultmuşdur (Gürcüstanın Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, 2021-ci il). Buna oxşar tərzdə, Azərbaycanda 2014-cü ildə baş vermiş və 59 ha meşə örtüyünə zərər vurmuş meşə yanğınlarının kəskinləşməsinin səbəbi kimi quraqlıqlar hesab edilir (Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 2015-ci il).

Yanğınların iqlim dəyişmələrinin baş vermə sürətini artırma bilməsi həmçinin qeyd edilməlidir. Xüsusilə, yanğınlar nəticəsində meşə örtüyünün itirilməsi meşələrin karbon udma kimi əsas funksiyası qarşısında maneələr yarada, nəticə etibarilə karbonun geokimyəvi ardıcılıq

³ Bax: Fəsil 3; Rüttinger, van Akern və Foong, 2021-ci il.

⁴ 1986-2005-ci illəri əhatə edən çıxış (ölçü) dövrünün götürüldüyü [Azərbaycan üzrə iqlim dəyişmələrinə dair reprezentativ cəmləşmə cərəyanları \(RCP\) 2.6 ssenarisinə](#) əsaslanır.

⁵ 1986-2005-ci illəri əhatə edən çıxış (ölçü) dövrünün götürüldüyü [Gürcüstan üzrə RCP 8.5 ssenarisinə](#) əsaslanır.

dövrünə mənfi təsir edə və global istiləşmə prosesini ağırlaşdırıa bilər (Klark və digərləri, 2022-ci il).

2.3 Yanğınla əlaqədar təhlükəsizlik riskləri

Dalğalanma və təsir gücündən asılı olaraq, təbii yanğınlar insan sağlamlığı və təhlükəsizliyinə birbaşa, məsələn, xəsarət yetirmək və insan həyatına son qoymaq kimi təhdidlər yaradır. Tüstü hissəcikləri tənəffüs yollarına ziyan yetirə, ürək damar xəstəliklərinin və sinir-beyin pozğunluqlarının yaranmasına səbəb ola, nəticə etibarilə ictimai səhiyyə sistemi üzərində təzyiq yükünü artırıa bilər (Şvela, Qoldammer, Moravska və Simpson, 1999-cu il).

Təbii yanğınlar həmçinin güzəranə (gəlir mənbələrinə) və sosial-iqtisadi sabitliyə zərər yetirəcək dağıdıcı fəsadlarla nəticələr bilər. Cənubi Qafqazda təbii yanğınların baş verməsi bitki və heyvanların məhv olmasına, həmçinin təbii məskunlaşma şəraitinin dəyişməsinə səbəb olmaqla, əslində biomüxtəlifliyə mənfi təsir edə və ekosistem xidmətlərinin korlaya bilər.

Təbii yanğınlar sutoplayıcı ərazilərə də mənfi təsir edir, çünki torpaqlarda dərinləşmiş eroziya prosesləri, torpağın tərkibi və yamacların qeyri-sabitliyi su resurslarının kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinə uzun müddət ərzində mənfi təsir göstərir. Nəticə etibarilə bu təbii sərvətlərdən asılı olan icmaların gəlir mənbələri təminatları riskə məruz qalır (Qoldammer, 2013-cü il).

Bundan başqa, təbii yanğınlar, energetika, o cümlədən elektrik enerjisinin ötürülməsi təyinatlı obyektlər kimi tikililər və infraqurstruktura birbaşa ziyan törədə, beləliklə, zəruri xidmətlərin göstərilməsinə təhdid yarada bilər. Eyni zamanda, yollara vurulan ziyan nəqliyyat və təchizat zəncirlərini poza bilər, bu ziyan nəticəsində yaranan xərclər və iqtisadi fəaliyyət itkiləri isə yerli icmaların güzəranı və iqtisadi rifahının pisləşməsinə gətirib çıxara bilər (Gürcüstanın Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, 2021-ci il).

Sərhədyanı ərazilərdə yanğınların, daha geniş anlamda isə iqlim dəyişmələrinin törətdiyi təhlükəsizlik riskləri müxtəlif ərazi vahidlərində yaşayan, bir-birinə coğrafi və sosial-iqtisadi amillər baxımından bağlı olan icmalar arasında bölüşdürülməlidir. Sərhədyanı icmalar və aidiyyəti dövlət qurumları arasında əməkdaşlıq formatında təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarının idarə edilməsi və təbii yanğın riskinin azaldılması müvafiq çağırışların vahid və dayanıqlı qaydada aradan qaldırılması imkanlarını təmin etdiyi üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan bir məsələdir.

2.4 Pilot mərhələ üzrə seçilmiş bələdiyyələr

Hökumət və yerli qurumları, vətəndaş cəmiyyətini təmsil edən maraq dairələri, həmçinin milli və beynəlxalq ekspertlərlə aparılmış geniş [məsləhətləşmələrdən](#) irəli gələrək layihənin növbəti mərhələsi üçün "pilot ərazi" kimi iki bələdiyyə ayırd edilmişdir. Bələdiyyələrin seçilməsində yanğın riskinin və yanğın halının baş verməsi ehtimalının artdığı Azərbaycan-Gürcüstan sərhədinə yaxın yerləşmə, həmçinin sərhədlərarası əməkdaşlıq bacarığı və potensialı kimi amillər nəzərə alınmışdır.

2.4.1 Dedoplistskaro (Gürcüstan)

Kaxeti. © Teymuraz Popiaşvili

Gürcüstanın şərqində Kaxeti bölgəsində yerləşən Dedoplistskaro, ictimaiyyətin buraxılmasına məhdudiyət qoyulmuş bir təbiət qoruğu, bir milli park və üç təbiət abidəsindən ibarət olan Vaşlovani Xüsusi Mühafizə Olunan Əraziyə sahibdir. Burada həmçinin Qabırri (İori) çayının sahillərini qoruyan Çaçuna və İori yasaqlıqları yerləşir. Dedoplistskaro bələdiyyəsi dəniz səviyyəsindən əsasən 500-800 metr yüksəklik intervalındadır, isti quru yay ayları və nisbətən soyuq qış ayları ilə müşayiət edilən quru subtropik iqlimə malikdir. Qanıx (Alazani) və Qabırri (İori) çaylarının mənsəbə yaxın hissələrinin Dedoplistskarodan axmasına baxmayaraq, bu ərazi kəskin su qıtlığı hallarına məruz qalır (BMT İnkişaf Proqramı, 2020-ci il).

Dedoplistskaro bələdiyyəsində kənd təsərrüfatı əsas iqtisadi fəaliyyət sahəsidir. Bələdiyyə nəzdində kənd təsərrüfatı torpaqlarının ümumi sahəsi 141.754 hektardır. Bunun üçdə ikisi inkişaf etmiş heyvandarlıq üçün ayrılıb. Digər tərəfdən, ölümlərin həddindən artıq otarılmaya məruz qalması kəskin ekoloji problemə çevrilib. Bələdiyyədə digər iqtisadi fəaliyyət sahələri arasında

turizm, dağ-mədən, əhəng daşının emalı, ticarət və tikinti yer tutur.

Bələdiyyə ərazisində "Zümrüd şəbəkə"⁶ üzrə təyin edilmiş üç, həmçinin YUNESKO tərəfindən biosfer qoruq statusu [verilmiş](#) sahələr vardır. Azərbaycan və Gürcüstan [ceyranların VPA-ya \("Vaşlovani" xüsusi mühafizə olunan ərazilərə\)](#) reintroduksiyası istiqamətində əməkdaşlıq edirlər. Azərbaycandan gətirilərək Dedoplistskaro bələdiyyəsində yerləşən xüsusi mühafizə olunan ərazilərə ümumilikdə 184 ceyran buraxılmışdır. Gürcüstanın ən quraq bölgələrindən biri olan Dedoplistskaroda meşələrə az rast gəlinir. Bələdiyyə ərazisinin əsasən düzən və çaykənarı sahələrinə təsadüf edən meşələrin ümumi sahəsi 1500 ha təşkil edir (Qalland, 2019-cu il).

Dedoplistskaro bələdiyyəsində yanğınlar adi hal şəklini almasa da, Şiraki düzündə kənd təsərrüfatında bəzən kortəbii xarakter alan yanğınların tətbiq edilməsi praktikası geniş yayılıb. Dedoplistskaro bələdiyyəsinin təxminən 10.000 ha tarla sahələrində hər il bilərəkdən yanğınlar törədilir (GFMC, 2015).

2015-cildə baş vermiş yanğınlar küləkdən mühafizə məqsədilə salınmış meşə zolaqlarında olduqca ciddi təsir vurmuş, 33.490 ha-dan çox tarla sahələrinin yanmasına səbəb olmuşdur (Vesterberg, Kosta və Qambaşidze, 2017-ci il). "Meşələrin global müşahidəsi" (GFW) onlayn platformaya əsasən, 16 noyabr 2020-ci il və 13 noyabr 2023-cü il tarixləri arasında dövr ərzində Dedoplistskaro bələdiyyəsi ərazisində [VIIRS \(gözə görünən infraqırmızı cizgilərin radiometr sensorlar dəsti\)](#) sistemi üzrə 142 [yanğın xəbərdarlığı](#) edilmişdir.

İqlim dəyişmələrinin 2020-2050-ci illər ərzində Qanıx (Alazan) çayının su sərfinin 9-14%, Qabırri (İori) çayının isə 5-9% azalması proqnozlaşdırılmaqla, həmçinin fermer və ev təsərrüfatları üçün mövcud su həcmələrini aşağı salmaqla su ehtiyatlarına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmək ehtimalı vardır.

⁶ "Zümrüd şəbəkə" mühafizə baxımından xüsusi maraq kəsb edən ərazilərin ekoloji şəbəkəsidir. Avropa Şurası "Zümrüd şəbəkənin" icrasına Bern Konvensiyası çərçivəsində aparılan işlərin bir hissəsi kimi başlayıb. Bax: <https://www.coe.int/en/web/bern-convention/emerald-network>

2.4.2 Zaqatala rayonu (Azərbaycan)

Zaqatala rayonu Azərbaycanın şimal-qərbində, Şəki-Zaqatala iqtisadi-coğrafi bölgədə, Böyük Qafqaz dağlarının cənub yamaclarında və Qanıx-Əyriçay vadisində yerləşir. Qafqaz regionunun əsas filiz yataqlarından birinin təsadüf edildiyi bu rayon təbii sərvətlərlə, həmçinin turizm üçün cəlbedici amil hesab edilən əsrarəngiz təbii mənzərələrlə zəngindir. Rayonda dağ-mədən sənayesi və turizm sektoru ilə yanaşı, taxılçılıq, tütüncülük, meyvəçilik və tərəvəzçilik, həmçinin şarabçılıq, çayçılıq, kartof, çəltik və günəbaxan becərilməsindən ibarət olan [kənd təsərrüfatı](#) da iqtisadi fəaliyyətin cəmləşdiyi əsas sahələrdən biridir.

Zaqatala şəhəri dəniz səviyyəsindən 535 metr yüksəklikdə, yanğın halları ilə bağlı idarəetmə və cavab tədbirlərini çətinləşdirən sıx meşələrlə örtülmüş və dağların əhatəsinə sığınmış düzən ərazidə yerləşir. Rayon ərazisinin müəyyən hissəsi dəniz səviyyəsindən 660-3,645 metr yüksəklik intervalında, 28,800 ha sahəni əhatə edən Zaqatala Dövlət Təbiət Qoruğunun payına düşür. Zaqatala rayonu Gürcüstanla 73 km-lik hissəsi meşələrə təsadüf edilən 80 km uzunluğunda sərhədi bölüşür.

Ümumiyyətlə, rayonda meşə yanğınları hallarının sayında artım müşahidə edilir. 2013-2017-ci illər ərzində orta hesabla VIIRS sistemi üzrə 57 yanğın xəbərdarlığı qeydə alınsa da, növbəti beşillik dövr (2018-2023-cü illər) ərzində VIIRS sistemi üzrə 92 [yanğın xəbərdarlığı](#) edilmişdir. Üstəlik, 2001-2023-cü illər ərzində yanğınlar Zaqatalada 13 ha sahədə (15%) ağac örtüyünün itirilməsinə səbəb olmuşdur.

Zaqatala. © Lalə Əzizli/Unsplash

3 Mövcud şəraitin təhlili

Hazırkı fəsil Dedoplistskaro və Zaqatalada təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın riskinin azaldılması, habelə qeyd olunan məsələlərlə əlaqədar iki ölkə arasında sərhədlərarası əməkdaşlığının cari vəziyyətini təsvir edir. Fəslin ilk bölməsi təbii yanğın riskinin azaldılması ilə bağlı regional və yerli səviyyələrdə əməkdaşlığın çağırış və imkanlarını təqdim edir. Onun ardınca təbii yanğın hallarını idarəetmə sahəsində beynəlxalq və regional təşkilatların maliyyələşdirdiyi müvafiq layihələrin, daha geniş anlamda isə DRR və yerli və milli miqyasda icra olunan son və vacib təşəbbüslərin icmalı nümayiş olunur.

Bu fəslin məzmunu ekspertlər, nazirliklər və yerli maraq dairələri, o cümlədən vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları ilə aparılmış məsləhətləşmələrə və masaüstü araşdırmalara əsaslanır.

3.1 Çağırış və imkanların əyani əks etdirilməsi

Həm Azərbaycan, həm də Gürcüstandan olan maraq dairələri yanğın hallarını idarəetmə, habelə təbii yanğın riskinin azaldılması üzrə əməkdaşlıq sahəsində regional və yerli səviyyələrdə aşağıdakı çağırışların mövcud olmasını qeyd etmişdirlər:

- **Ölkələr arasında məlumatbildirmə və məlumat mübadiləsi mövcuddur, lakin bu sahələrin təkmilləşdirilməsi üçün imkanlar var.** Hərçənd ölkələr baş verən yanğın halları və ya milli səviyyədə mövcud olan riskə dair məlumat mübadiləsini artıq təşkil ediblər, yanğın halları ilə əlaqəli məsələlər üzrə cari məlumatbildirmənin təşkili daha təkmil və təcili cavab tədbirlərin görülməsinə öz töhfəsini verəcək. Bundan başqa, sərhədyanı inzibati ərazi vahidləri cavab tədbirlərin əlaqələndirilməsini və, beləliklə, onların səmərəliliyinin daha da artırılmasını dəstəkləmək məqsədilə əlavə məlumatbildirmə kanallarını təsis edə bilərlər. Həmçinin hər iki ölkədə fəaliyyət göstərən maraq dairələri arasında mövcud olan dil bacarıqları ilə bağlı ünsiyyət maneələrinin aradan qaldırılmasına ehtiyac vardır, bunun üçün, məsələn, çoxdilli məlumatbildirmə sistemləri və ya quraşdırılmış tərcümə texnologiyalarını özündə ehtiva edən sistemlər istifadə oluna bilər;
- **İqlim dəyişmələri yanğın hadisələrinin təkrarlanmasına səbəb olur, maililiyi artan yamaclar kimi coğrafi şərait isə yanğınlara qarşı cavab və nəzarət tədbirlərini daha da çətinləşdirir.** Cənubi Qafqaz regionunda hava şəraiti və yağıntı strukturunun dəyişməsi vaxtilə yalnız yayın ən qızmar çağında qeyd alınan, lakin daha sonra erkən yaz və payızın sonu kimi dövrləri də əhatə edən yanğın mövsümünü uzatdı. Belə bir vəziyyət bütün mövsümlərdə baş verən təbii və meşə yanğın hadisələrini aşkar etməyi bacaran səmərəli monitorinq sistemlərinə ehtiyacı artırır. Monitorinq tədbirləri və verilənlərin azlığı səbəbindən Gürcüstan və Azərbaycan arasında sərhədyanı ərazilərdə axan və yanğınlara qarşı cavab tədbirlərində istifadəsi zəruri olan Qabırrı (İori) və Qanıx (Alazani) çaylarının su axınlarında baş verə biləcək potensial dəyişmələr əsasən bəlli deyil. İqlim dəyişmələri ilə birlikdə su elektrik stansiyaları, suvarma sistemləri və meşətdə getdikcə artan su sərfinin ətraf mühitdə yaratdığı gərgin vəziyyət yaxın gələcəkdə regionda su ehtiyatlarının qıtlığı ilə bağlı potensial ssenarinin reallaşması üçün şərait yaradır. Bundan başqa, hər iki inzibati ərazi vahidində maili yamaclarla səciyyələndirilən meşəlik və dağlıq sahələrin çoxluğu yanğınlara mübarizədə cavab tədbirlərin görülməsini çətinləşdirir, çünki belə bir şəraitdə cavab tədbirlərin görülməyi sahələrin əlçatanlığı azalır;
- **Erkən xəbərdarlıq və cavab tədbirləri təkmilləşdirilməli və artırılmalıdır, amma bunun üçün nəzərdə tutulan insan və maliyyə resursları məhduddur.** Erkən xəbərdarlıq

sistemlərinin bahalı olmasını nəzərə alaraq, mövcud resurslarla çalışmaq, habelə dünyanın başqa yerlərində fəaliyyət göstərən və Cənubi Qafqaz regionunun şəraitinə uyğunlaşdırıla bilən sistemləri nəzərdən keçirmək həddən ziyadə vacibdir. Həmçinin yanğınlarla bağlı önləmə, monitoring və cavab tədbirlərinin dəstəklənməsi məqsədi ilə yerli icmalarda potensialın gücləndirilməsindən, o cümlədən qadın və gənclərin iştirakçılığının artırılmasından geniş istifadə olunmalıdır. Hər iki ölkə, ələlxüsus maraq dairələrin yanğınsöndürmə sahəsində əvvəlki cəlbətmə tədbirlərinin gözlənilən nəticə vermədiyini bəyan etdikləri Gürcüstan, könüllü yanğınsöndürənlərin müvafiq fəaliyyətlərə və təlimlərə cəlb olunmasından faydalana bilər. 2016-2017-ci illər ərzində Azərbaycan fəvqəladə hallarda cavab tədbirləri üzrə potensialın gücləndirilməsi, avadanlığın istifadəsi üzrə texniki təlimlər, məlumatlandırma fəaliyyətləri, o cümlədən təbii yanğınlarla mübarizədə cavab tədbirləri kimi bir çox nazirliklərin göstərdiyi səylər nəticəsində könüllü yanğınsöndürənlər dəstələrini təşkil etmişdir. 2023-cü ilin iyul ayında Azərbaycanın Fəvqəladə Hallar Nazirliyi yanğınla bağlı cavab tədbirləri üzrə təlimi özündə ehtiva edən [“Fəvqəladə hallar könüllüləri”](#) proqramının icrasına başlayıb.

Çağırışlarla yanaşı, maraq dairələri aşağıdakı əməkdaşlıq imkanlarını da qeyd etmişdirlər:

- **Məlumatlandırma tədbirlərinin gözəçarpan müsbət təsiri özünü büruzə vermişdir.** Gürcüstanda sərt qanunvericiliyinin təminatı ilə yanaşı, geniş əhali kütlələrinə ünvanlanmış və kütləvi informasiya vasitələrində aparılan məlumatlandırma kampaniyaları yanğın hallarının önləməsinə, çox güman ki, öz müsbət təsirini göstərmişdir, çünki yüksək hava temperaturu və yağışların azlığına rəğmən 2023-cü ilin yanğınların geniş yayıldığı mövsümdə çox cüzi sayda yanğın hadisəsi qeydə alınmışdır. Həm Azərbaycan, həm də Gürcüstanın turizm zonalarının meşə ilə örtülmüş ərazilərində siqaretçəkmənin və tonqal qalamanın təhlükəli olmasını bildirən minlərlə çoxdilli xəbərdarlıq işarəsi yerləşdirilmişdir. Hər iki ölkədən əldə olunan məlumatlara görə, təbii və meşə yanğınlarının tam əksəriyyəti kənd təsərrüfatı qalıqlarının məqsədyönlü yandırılması, qəza hadisələri və səhlənkarlıq kimi [insan amili](#) ilə bağlı səbəblərdən baş verir. Bu, bir daha sübut edir ki, məlumatlandırma tədbirləri regionda yanğın hallarının önləməsində vacib rol oynayır, həmçinin məlumat yayımını və əhali kütlələrinin əhatə olunmasını dəstəkləyən və dəyişmələrin vəkilli qismində çıxış edən yerli icmaların, o cümlədən qadın, gənclər və könüllülərin fəaliyyətlərdə iştirakçılığının artırılması üçün həmin tədbirlər başlanğıc nöqtəsi kimi çıxış edə bilərlər;
- **İkitərəfli erkən xəbərdarlıq yanaşması istifadə oluna bilər.** Hazırda hər iki ölkə milli səviyyədə fəaliyyət göstərən özünəməxsus yanğınların aşkarlaması sistemində sahibdir. İdeal halda hər iki ölkə sərhədlərarası erkən xəbərdarlıq və məlumat mübadiləsinə, o cümlədən önləmə tədbirləri haqqında məlumatların yayılmasının dəstəklənməsi məqsədilə risk və hadisələrin sənədləşməsinə şərait yaradan vahid və ya inteqrasiya olunmuş sistemi istismar edə bilərdilər. Azərbaycan və Gürcüstanın milli hidrometeoroloji xidmətləri hidrometeoroloji və geoloji məlumatların mübadiləsi üzrə Anlaşma Memorandumunu imzalayıblar; iqlim və təbii fəlakətlərlə bağlı məlumatların cari mübadiləsi isə artıq qeyd olunan qurumlar arasında aparılır. Dünyada mövcud olan nümunələr və üstün təcrübələrin nəticələri yanğınların monitoringi və cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş erkən xəbərdarlıq sisteminin formalaşmasında hər iki tərəf üçün faydalı ola bilərlər;
- **Yanğınlarla bağlı önləmə və cavab tədbirləri üçün əlavə qarşılıqlı üstünlüklər biomüxtəlifliyin qorunmasında cəmləşib.** Biomüxtəlifliyin qorunması üzrə tədbirlər və təbiətyönümlü həllər hər iki ölkədə yanğın hallarının önləməsi və cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsi sahəsində müsbət təsirin göstərilməsi qabiliyyətini sübut etdilər. Məsələn, milli parklar, qoruqlar və xüsusi mühafizə olunan ərazilərin yaradılması həssas ərazilərə turistlərin girişini məhdudlaşdırdı və, beləliklə, Azərbaycan və Gürcüstanda aparılan müşahidələrə əsasən, həmin ərazilərin təsadüfi yanğınlarla qarşı həssaslıq dərəcəsini azaltdı. Bəzi ərazilərə giriş tam məhdudlaşdırıldığı və yalnız elmi məqsədlərlə icazə verildiyi halda, məhdudlaşdırılmamış ərazilərə ödənişli əsaslarda girişin təşkil olunması ziyarətçilər

axınını məhdudlaşdırmağa, habelə yanğınsöndürmə avadanlığının satın alınmasını maliyyələşdirməyə və yerli icmalar üçün təlimi təşkil etməyə yardım edə bilər. Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, sərhədyanı ərazilərdə su anbarların mövcudluğu həm yerli səviyyədə yanğın hallarına qarşı cəld cavab tədbirlərinin görülməsi, həm də quru (yağıntı olmayan) mövsümlər zamanı yerli vəhşi təbiət növləri tərəfindən istifadə olunması baxımından faydalı ola bilər.

3.2 Layihə və təşəbbüslərin əyani əks etdirilməsi

3.2.1 Beynəlxalq mənbə(lər)dən maliyyələşən layihələr

Beynəlxalq və regional təşkilatlar tərəfindən maliyyələşən və yanğın hallarını idarəetmə və DRR-ə ən çox aidiyyəti olan və Gürcüstan və ya Azərbaycanda, və yaxud hər iki ölkədə icra olunan layihələr Cədvəl 1-də əks olunub. Müayinə sənədinin yazıldığı an etibarilə Cədvəldə qeyd olunan layihələrin icrası ya davam edirdi, və ya son bir il-bir il yarım ərzində bitmişdir.

Cədvəl 1. Başlıca layihə və təşəbbüslərin əyani əks etdirilməsi.

Project	Donor	Topics	Azerbaijan	Georgia									
HOPE Full Scale Exercise 2022-2023	DG ECHO	 											
Cross Border Risk Assessment and Action Plan in Georgia-Azerbaijan (SAILOR) 2023-2026	DG ECHO	 											
Enabling the implementation of Georgia's forest sector reform – ECO.Georgia 2021-2028	BMZ/ GCF/ Government of Georgia/ SDC	 											
Prevention, Preparedness and Response to Natural and Man-made Disasters in the Eastern Partnership Countries (PPRD East) 2020-2024	EU												
National Adaptation Plan (NAP) to improve climate change adaptation actions 2019-2022	GCF												
Scaling-up Multi-hazard Early Warning System and the Use of Climate Information in Georgia 2018-2025	GCF												
Upscaling of Global Forest Watch in Caucasus Region 2019-2022	GEF												
Management of natural resources and safeguarding of ecosystem services for sustainable rural development in the South Caucasus (ECOserve) 2018-2024	BMZ	 											
Adaptation at Altitude: Taking Action in the Mountains 2020-2023	SDC	 											
Strengthening the climate adaptation capacities in the South Caucasus 2017-2023	SDC	 											
Improved resilience of communities to climate risks (IRCCR) 2020-2023	SIDA												
Legend													
	Climate change adaptation		Disaster risk reduction		Energy		Fires		Forests		Mountains		Rural development

Ümumilikdə, altı layihə əsas diqqəti DRR-ə yönəldir: (1) Avropa İttifaqının (Aİ) "Təbii və texnogen xarakterli fəlakətlərin qarşısının alınması, hazırlıq və cavab tədbirləri üzrə Şərq Tərəfdaşlığı proqramı" (PPRD East); (2) "Yaşıl" İqlim Fondunun (GFC) maliyyələşdirdiyi "Gürcüstanda kompleks erkən xəbərdarlıq sisteminin miqyas artırılması və iqlimlə bağlı məlumatların istifadəsi" layihəsi; (3) İsveçrə İnkişaf və Əməkdaşlıq Agentliyinin (SDC) maliyyələşdirdiyi "Cənubi Qafqazda iqlim dəyişmələrinə uyğunlaşma potensialının gücləndirilməsi" layihəsi; (4) İsveç Beynəlxalq İnkişaf naminə və Əməkdaşlıq Agentliyinin (SIDA) maliyyələşdirdiyi "İcmaların iqlim risklərinə qarşı müqavimət gücünün artırılması" (IRCCR) layihəsi və (5) PPRD East III-cü Təşəbbüsün fasiləsiz və [ardıcıl davam etməsini təmin edən](#) və Avropa İttifaqı (Aİ) tərəfindən maliyyələşdirilən "Gürcüstan və Azərbaycan arasında transsərhəd riskin qiymətləndirilməsi və fəaliyyət planı", və ya "SAILOR" layihəsi.

Sonrakı mərhələdə həyata keçirilən və meşələr, təbii ehtiyatların idarə edilməsi, iqlim dəyişmələri, kənd ərazilərin inkişafı və dağ sistemləri məsələlərinə əsas diqqəti yönəldən layihələr sırasında Qlobal Ətraf Mühit Fondunun (GEF) maliyyələşdirdiyi və BMT Ətraf Mühit Proqramının (UNEP) "Qafqaz regionunda Meşələrin Qlobal Müşahidəsinin miqyas artırılması" layihəsini, Almaniya İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf üzrə Federal Nazirliyi (BMZ), "Yaşıl" İqlim Fondu, habelə Gürcüstan Hökuməti və İsveçrə İnkişaf və Əməkdaşlıq Agentliyinin (SDC) maliyyələşdirdikləri "Gürcüstanın meşə təsərrüfatı sektorunda islahatların aparılmasının təmin olunması", və ya "ECO Georgia" layihəsini, BMZ tərəfindən maliyyələşdirilən "Cənubi Qafqazda kənd ərazilərinin dayanıqlı inkişafı naminə təbii ehtiyatların idarə edilməsi və ekosistem xidmətlərinin qorunub saxlanılması" layihəsini, ABŞ Meşəçilik Xidmətinin maliyyələşdirdiyi və Biomüxtəlifliyin Hifz və Tədqiq Edilməsi Mərkəzinin (NACRES), və ya "ECOserve"-in həyata keçirdiyi "Gürcüstanda meşə yanğınları risklərinin əyani əsk etdirilməsi" layihəsini və SDC-nin maliyyələşdirdiyi "Hündürlüklərdə uyğunlaşma" layihəsini qeyd etmək olar.

Yuxarıda qeyd olunan layihələrin əksəriyyəti DRR ünsürlərini ehtiva etdiyi halda, həmin layihələr əsas diqqəti təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın riskinin azaldılması məsələlərinə vermir. Bu səpkidə ATƏT və GFMC uzun illərdir ki, xüsusi olaraq Cənubi Qafqazda yanğın hallarını idarəetmə ilə əlaqədar milli potensialın gücləndirilməsi və regional əməkdaşlığın təşviqi üzrə bir sıra layihə və fəaliyyətlərin icrasında iştirak edirdilər. [2006-cı ildən etibarən](#) ATƏT və GFMC region miqyasında təbii yanğın hallarını idarəetmə üzrə potensialın gücləndirilməsi və siyasət sənədləri və strategiyaların işlənilib hazırlanması məqsədilə milli və regional praktikumları, seminarları və təlimləri təşkil etmişdirlər.

Ölkə səviyyəsinə gəldikdə, Gürcüstanın Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi GCF və BMZ-nin dəstəklədiyi "ölkə meşələrinin təkmilləşdirilmiş və təbiətyönümlü idarə edilməsi vasitəsilə istixana qazları təsirinin yumşaldılması və odun yanacağına tələbin azaldılması üçün enerji səmərəliliyin təkmilləşdirilməsi" məqsədlərini güdən [meşə təsərrüfatı sektorunun islahatlarını](#) aparır (Bax Cədvəl 1. "ECO Georgia" layihəsi). Azərbaycanda dövlət təsisatları, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, QHT nümayəndələri, yerli icmalar və BMT Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) dəstəyi ilə Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən hazırlanan Milli Meşə Proqramı, habelə Meşə Siyasətinin Əsasları haqqında Memorandum və 2015-2030 illər üzrə Fəaliyyət Planı hazırda icra olunurlar (Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 2013). Həmin Proqramın məqsədi meşə təsərrüfatı üzrə siyasət sənədlərinin dövlətin ümumi siyasət alətlərinə uyğunlaşdırılması, struktur dəyişikliklərin təşviqi olunması və milli meşə təsərrüfatı idarə edilməsinin institusional və qanunvericilik əsaslarının işlənilib hazırlanması üçün çağırış və fəaliyyətlərin başlanğıc nöqtələrinin müəyyənləşdirilməsidir.

Ümumilikdə götürəndə, aydındır ki, təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın riskinin azaldılması istiqamətinə öz töhfəsini verən və regional ünsürlərə qismən malik olan və bir sıra beynəlxalq mənbələrdən maliyyələşən layihə icra

olunmuşdur. Lakin ekspertlərlə keçirilmiş məsləhətləşmələr və maraq dairələrdən götürülən müsahibələrin tapıntılarına əsasən, qeyd etmək olar ki, **həm milli, həm də yerli səviyyədə yanğın mövzusunda ikitərəfli əməkdaşlıq və həllərin tətbiqi hazırda məhduddur.** Odur ki, təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın riskinin azaldılması üzrə gələcəkdə görülməli tədbirlər və həyata keçiriləcək fəaliyyətlər əvvəl göstərilən səylərə əsaslanmalı və icra prosesi əsnasında ərsəyə gətirilmiş çoxsaylı resurslardan istifadə etməlidirlər.

Xana 2. Əsas diqqətin yanğınla mübarizədən təbii yanğınlara müqavimət göstərən təbii və süni mənzərə komplekslərinin yaradılmasına doğru dəyişməsi

XX-ci əsrin əvvəlindən ortasınaqədər Cənubi Qafqaz regionunda mövcud olmuş iqlim, yanğın nəzarəti imkanları və ənənəvi torpaqdan istifadə qaydaları məhdud təbii yanğın riski fonunda əlverişli kənd təsərrüfatı şəraitinin formalaşmasına öz töhfəsini verirdilər. Hərçənd iqlim dəyişməsinin kəskinləşən təsir gücü ilə yanaşı [torpaqdan istifadə ənənəsinin dəyişməsi](#) də hazırda regionun təbii və mədəni mənzərə komplekslərinə mənfi təsir göstərir. Kənd təsərrüfatında məşğul olan işçi qüvvəsi sayının kəskin şəkildə azalması dayanıqlı olmayan torpaqların yerquruluşu və tarlaların tərk olunması ilə nəticələndi, bu da, öz növbəsində, həmin torpaq sahələrində tez alıxan bitki örtüyünün sürətlə yayılmasına gətirib çıxartdı.

Yanğınların Monitorinqi üzrə Qlobal Mərkəz (GFMC) təbii yanğınların əhatə dairəsinin məhdudlaşdırılması və miqyas artımının qarşısı alınması, və, beləliklə, yanğın nəzarətinin asanlaşdırılması məqsədilə meşə təsərrüfatı, kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar və digər açıq yer ekosistemlərin, o cümlədən xüsusi mühafizə olunan ərazilərin idarə edilməsində önleyici yanaşmanın tətbiqini təşviq edir. Təbii yanğınlara qarşı müqavimət gücü olan təbii və mədəni mənzərə komplekslərinin yaradılması təbii yanğın hallarının önəməsi və icmaların, özəl və dövlət mülkiyyətində olan torpaq sahələrinin, o cümlədən meşə və kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqların mühafizəsində vətəndaş cəmiyyətinin fəal cəlb olunmasını tələb edir. Buna yalnız vətəndaş cəmiyyətinin fəal iştirakı şərti ilə nail olmaq olar, məhz bu səbəbdən aidiyyəti olan dövlət qurumları tərəfindən həm könüllü, həm də icbari yanaşmaların tətbiqində vətəndaş cəmiyyətinin məsul tərəfdaş olaraq daxil edilməsi önəmlidir.

GFMC [icma əsaslı yanğın hallarını idarəetmə](#) və [yanğın hallarına qarşı kənd ərazilərinin mühafizəsində](#) əməkdaşlığa söykənən, kompleks yanaşmaların işlənilib hazırlanması üçün təlimatlandırıcı resursları yaratmışdır və icma əsaslı yanğın hallarını idarə edilməsinin uzunmüddətli ənənəsinə sahib olan inkişaf edən dövlətlərin faydalı nümunələrini təqdim etmişdir. Bundan başqa, BMT Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) bu yaxınlarda yenilədiyi [Yanğın Hallarının Kompleks İdarə edilməsi üzrə Könüllü Təməledici Prinsiplər](#) təbii yanğınların əsas səbəblərinin aradan qaldırılması ehtiyacını vurğulayan və təbii yanğınlarla bağlı önəmə və təsirin yumşaldılması tədbirlərində fəal iştirak edəcək vətəndaş cəmiyyətinə təqdim olunan müfəssəl məsləhətləşmələrini özündə ehtiva edirlər.

3.2.2 Yerli və ölkə miqyaslı təşəbbüslər

Yuxarıda qeyd olunan layihələrlə yanaşı, təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın riskinin azaldılması üzrə hər iki ölkədə bir sıra layihə icra olunmuşdur və ya hazırda icra olunur.

- ATƏT-Yanğınların Monitorinqi üzrə Qlobal Mərkəzin (GFMC-nin) "Cənubi Qafqazda Yanğın Hallarını İdarəetmə və Təbii Yanğınlarla əlaqədar Fəlakət Risklərinin Azaldılması üzrə Milli

Potensialın Artırılması” layihəsinin bir fəaliyyət istiqaməti olaraq, 2009-2014-cü illərdə Gürcüstanda, 2011-ci ildə isə Azərbaycanda Yanğın Hallarını İdarəetmə üzrə Milli Siyasət Sənədinin tərtib olunması məqsədilə milli dəyirmi masa tədbirləri təşkil olunmuşdur (GFMC, 2024).

- 2020-ci ildə Gürcüstanın Meşə Məcəlləsinə yenidən baxılıb və hazırda həmin Məcəllə 2009-2014-cü illər ərzində keçirilən yanğın hallarını idarəetmə üzrə milli dəyirmi masa tədbirlərinin irəli sürdüyü tövsiyyələrini özündə ehtiva edir. Digər müddəalarla yanaşı, Meşə Məcəlləsində yanğın təhlükəsizliyi qaydalarının riayət olunmasına nəzarətin təminatı və yanğın hallarını önləmə tədbirlərinin icrasında meşəçilik idarələrinin rolunu qeyd edən müddəa da var (Gürcüstanın Qanunvericilik Toplusu, 2020).
- Hazırda Azərbaycan ucqar ərazilərdə turizm fəaliyyəti nəticəsində yarana biləcək yanğın və ya qar uçqunu kimi mümkün fəvqəladə hallarının izlənilməsi məqsədilə turist marşrutlarının xəritələşməsini layihələndirən proqram təminatını sınaqdan keçirir. Azərbaycan Respublikası Fəvqəladə Hallar Nazirliyi və Dövlət Turizm Agentliyinin birgə fəaliyyəti nəticəsində ərsəyə gətirilən həmin proqram təminatı hal-hazırda sınaq mərhələsindədir və, gözlənilməsinə görə, yaxın gələcəkdə tam işlək vəziyyətdə istifadəyə veriləcək.
- Gürcüstan Hökumətinin qəbul etdiyi 27 noyabr 2018-ci il tarixli 577-saylı Qərarına dəyişikliklərin edilməsi məqsədilə 2019-cu ildə Gürcüstan Hökuməti “Mülki müdafiə sahəsində könüllülərin fəaliyyətinə dair Əsasnamənin təsdiq olunması haqqında” 403-saylı Qərarı imzalamışdır. Həmin Qərara əsasən Gürcüstanın Fəvqəladə Halları İdarəetmə Xidmətinə və Daxili İşlər Nazirliyinə könüllülərin yanğın-xilasetmə dəstələrinə yanğın-xilasetmə avadanlığının təhvil verilməsi tapşırılır (Gürcüstanın Qanunvericilik Toplusu, 2019).
- 2016-2017-ci illər ərzində Azərbaycan fəvqəladə hallarda cavab tədbirləri üzrə potensialın gücləndirilməsi, avadanlığın istifadəsi üzrə texniki təlimlər, məlumatlandırma fəaliyyətləri, o cümlədən təbii yanğınlarla mübarizədə cavab tədbirləri kimi bir çox nazirliklərin göstərdiyi səylər nəticəsində könüllü yanğınsöndürənlər dəstələrini təşkil etmişdir.
- 2023-cü ilin iyul ayında Azərbaycanın Fəvqəladə Hallar Nazirliyi “Fəvqəladə hallar könüllüləri” proqramının icrasına başlayıb.
- Son illərdə Gürcüstanın Kvemo-Kartli Meşəçilik Xidməti yanğın mövsümü zamanı “yanğınsöndürən reyncərləri” işə qəbul etməyə başlayıb. Həmin “reyncərlərin” vəzifəsi Meşə Xidmətinin tabeçiliyində olan meşə ərazilərində səyyar baxışın edilməsi və yanğın təhlükəsinin əlamətlərini aşkar etmək məqsədilə monitorinqin keçirilməsidir. Yanğın hadisəsi aşkar olunduğu halda, “yanğınsöndürən reyncərlər” Kvemo Kartli Meşəçilik Xidmətinə bununla bağlı xəbər verirlər və Fəvqəladə Halları İdarəetmə Xidmətinin dəstəsi əraziyə daxil olanadək yanğının lokallaşdırılması məqsədilə ilkin yanğınsöndürmə tədbirlərini həyata keçirirlər. “Reyncərlərin” vəzifə səlahiyyətlərinin icrasını dəstəkləmək üçün onlara yanğın təhlükəsi proqnozları ilə bağlı məlumatlar verilir.
- Gürcüstanın Kvemo Kartli Fəvqəladə Halları İdarəetmə Xidmətinin işçi heyəti üçün meşə yanğınları hallarının idarə edilməsi üzrə Avropa İttifaqının Modul əsaslı təlim seminarları (EU MODEX) təşkil olunmuşdur.⁷
- Gürcüstanın daxili işlər və müdafiə nazirlikləri hazırda fəvqəladə hallar zamanı səfərbər olunacaq ordudan ehtiyata buraxılmış şəxslərdən ibarət dəstənin yaradılması üzrə iş görürlər. Həmin dəstənin könüllü əsaslarda xidmət göstərməsi nəzərdə tutulub.
- Gürcüstanın Fəvqəladə Halları İdarəetmə Xidməti Dedoplistskaro inzibati ərazi vahidini dörd əsas mərhələdən (önləmə, hazırlıq, cavab tədbirləri və bərpa) ibarət bələdiyyə miqyasında fəvqəladə hallarını idarəetmə planının tərtibatında dəstəkləməyi planlaşdırır.

⁷ Avropa Mülki Müdafiə və Humanitar Yardım Əməliyyatları üzrə Baş İdarəsinin (DG ECHO) maliyyələşdirdiyi EU Modex Avropa İttifaqı Mülki Müdafiə Mexanizminin çalışmaları silsiləsinin bir hissəsidir. Bax: <https://www.eu-modex.eu/Red/about/>.

Bununla əlaqədar olaraq, 2024-cü ilin noyabr/dekabr aylarında ilk silsilə seminarların təşkil olunması nəzərdə tutulur, fəvqəladə hallarını idarəetmə planının işlənilib hazırlanması isə 2025-ci ilin ortalarında gözlənilir.

- 2022-ci ilin sentyabr ayında Gürcüstan hökuməti 2022-2026-cı illər üzrə Dördüncü Milli Ekoloji Tədbirlər Proqramını (NEAP-4) qəbul etmişdir. Həmin sənəd önləmə, hazırlıq və cavab tədbirlərinin müxtəlif aspektlərini özündə ehtiva edən kompleks yanaşmasının mənimsənilməsi məqsədilə meşə yanğınları hallarının idarə edilməsinə çağırış edir. Təbii fəlakətlər hallarını idarəetmə sistemlərini təkmilləşdirmək üçün NEAP-4 fəvqəladə hallarla bağlı xidmətləri göstərən dövlət qurumlarının infrastruktur imkanları və texniki bacarıqlarının yaxşılaşdırılmasına istiqamətləndirilmiş fəaliyyətləri özündə əks etdirir. Bu səpkidə digər əsas fəaliyyətlər sırasında 2026-cı ilin sonunadək minimum 2.000 könüllünün qeydiyyatdan keçməsinə hədəf olaraq nəzərdə tutan Gürcüstanın könüllülər sisteminin inkişafını xüsusi olaraq vurğulamaq olar (Gürcüstanın Ətrafın Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, 2022).

Yuxarıda qeyd olunan təşəbbüslər təbii və süni mənşərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın riskinin azaldılması sistemlərində təkmilləşmənin vacib təməl sütunlarıdır, lakin həmin təşəbbüslərdə sərhədlərarası təsiri yaradacaq ünsürlər çatışmır.

3.3 Vəhdətin formalaşması

Yanğınlar Qənubi Qafqaz regionunun mənşərə kompleksləri üçün böyük riskdir. İqlim dəyişmələri əsnasında yanğınların yaratdığı təhdidlər böyük ehtimalla artacaq, çünki havanın temperaturu qalxdıqca, yağıntı səviyyəsi azaldıqca, istilik dalğaları və quraqlıqların baş vermə tezliyi və təsir gücü kəskinləşdikcə yanğınların baş vermə tezliyi, kəskinliyi və ağırlıq dərəcəsi də arta bilər. Kortəbii və arzu edilməz təbii yanğınlar çox zaman ətraf mühit, iqtisadiyyat, ictimaiyyət və insan sağlamlığını riskə məruz qoyur və nəticə etibarilə əhəlinin təhlükəsizlik və güzəranını pozur. Bu risklərin bir-birinə həmsərhəd müxtəlif yurisdiksiyalarda yaşayan icmalar üçün orta qarakter ehtimalı nəzərə alındıqda kompleks və dayanıqlı cavab tədbirlərinin görülməsində əməkdaşlıq amili tələpəli əhəmiyyət kəsb edir.

Mövcud şəraitdə Dedoplistskaro və Zaqatala inzibati ərazi vahidləri aşağıda qeyd olunan çağırışlarla üz-üzə qalırlar:

- (1) ölkələr arasında məlumatbildirmə və məlumat mübadiləsi mövcuddur, lakin bu sahələrin təkmilləşdirilməsi üçün imkanlar vardır;
- (2) iqlim dəyişmələri və coğrafi şərait yanğınların baş vermə tezliyini artırır və onlara qarşı cavab tədbirlərini daha da çətinləşdirir və
- (3) erkən xəbərdarlıq və cavab tədbirləri təkmilləşdirilməli və artırılmalıdır, amma bunun üçün nəzərdə tutulan insan və maliyyə resursları məhduddur.

Buna baxmayaraq, müəyyən, xüsusilə də aşağıda qeyd olunan məsələlərlə bağlı bəzi əməkdaşlıq imkanları mövcuddur:

- (1) təbii və meşə yanğınlarının baş verməsinin qarşısı alınmasına yönəlmiş məlumatlandırma tədbirləri;
- (2) Azərbaycan və Gürcüstanın hazırda göstərdikləri səylərə əsaslanan erkən xəbərdarlıq sahəsində region miqyaslı yanaşmanın tətbiq olunması və
- (3) həm yanğınlarla bağlı önləməyə, həm də cavab tədbirlərinə müsbət təsir göstərəcək biomüxtəlifliyin qorunması üzrə fəaliyyətlərə investisiya qoyuluşu

Azərbaycan və Gürcüstanda DRR, təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğıın hallarını idarəetmə və yanğıın hallarının önləməsi üzrə bir sıra keçirilmiş və ya hazırda keçirilən layihə və təşəbbüslərin miqyası artırılmalı və ya fəaliyyətləri digər fəaliyyətlərlə tamamlana bilər. Həmin layihələr çərçivəsində yanğıınla əlaqədar müəyyən edilmiş təhlükəsizlik riskləri və çağırışların öhdəsindən qismən gəlinib. Digər tərəfdən, təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğıın hallarını idarəetmə və təbii yanğıın riskinin azaldılması sahəsində Dedoplistskaro və Zaqatala inzibati ərazi vahidləri, habelə ölkələr səviyyəsində Azərbaycan və Gürcüstan arasında əməkdaşlığıın miqyasını daha da artırmaq və üstün hala gətirmək imkanları vardır. 4-cü Fəsil qeyd olunan boşluqların doldurulmasına yönəlmiş əməkdaşlıq formatında həyata keçirilən fəaliyyətlərə dair bir sıra fikirləri təqdim edir.

2008-ci ildə baş vermiş təbii yanğıınlardan sonra Gürcüstanın Borjomi bələdiyyəsinin Daba kəndindən bir mənzərə. Yanğıınların vurduğı zərərin qalıqları yamaclarda aydın görünse də, dərədə meşələrin əkilməsi səyləri ilə dəstəklənməli təbii bərpa əlamətləri bariz görünür.

4 Əməkdaşlıq formatında fəaliyyətə dair fikirlər

Bu fəsil məsləhətləşmə prosesinin nəticələrinə əsasən aşkar olunan və masaüstü araşdırma ilə tamamlanan Dedoplistskaro və Zaqatala inzibati ərazi vahidləri arasında əməkdaşlıq formatında həyata keçirilə bilən fəaliyyətlərə dair fikirləri təsvir edir.

4.1 Bələdiyyə/icra hakimiyyəti miqyasında önləmə və cavab tədbirləri

Dedoplistskaro və Zaqatala arasında əməkdaşlığın mühüm sahələrindən biri yanğınlarla bağlı bələdiyyə/icra hakimiyyəti səviyyəsində önləmə və cavab tədbirlərinin gücləndirilməsi ola bilər. Bu məqsədlə həyata keçiriləcək fəaliyyət, qadınlar və gənc nəslin iştirakına xüsusi diqqət yetirməklə təlimlər və məlumatlandırma işlərindən ibarət ola bilər. Təlimlər, meşə yanğını/təbii yanğın hallarında planlaşdırılmış və cəld (nizamsız) cavab tədbirlərini daha yaxşı təmin etmək, o cümlədən yanğın qaynaqları və coğrafiyasını ayırd və monitorinq etmək, həmçinin müvafiq alət və avadanlıqdan istifadə mövzusunda təlimlənmək və fəaliyyətin sərhədlərarası əlaqələndirilməsi protokolları (qaydalar toplusu) ilə tanış olmaq üçün peşəkarların hazırlanması məqsədinə qulluq edə bilər. Praktiki və qurama yanğın (simulyasiya) şəraitində təlimlər, o cümlədən taktiki əks (nəticəli) yanğınların təşkili fəvqəladə hal baş verdikdə görülən tədbirləri dəqiq nümayiş etdirdikdən xüsusilə faydalı nəticə verə bilər. Bu səpkidə təlimlərdə bütün səviyyələrdə, havadan və quruda hərəkət edən yanğınsöndürən briqadalarından meşə və mühafizə olunan ərazilərdə gözətçilər, həmçinin sərhəd polis patrulu, səhiyyə işçiləri və təcili yardım göstərən heyət kimi ilkin yardım təminatına cəlb edilmiş peşəkarlar iştirak edirlər. Sonrakı mərhələdə həmin təlimlər könüllü yanğınsöndürənlər briqadalarına şamil edilə və ilkin yardım, axtarış və xilasetmə, humanitar fəaliyyət kimi idarəetmə və cavab tədbirlərini əhatə edə bilər. Üstəlik, təxliyə yolları və marşrutlarından, qəza hallarında təcili çıxışlardan istifadə və əlaqələndirici şəxslərə müraciət mövzusunda uşaqlar və əlilliyi olan şəxslər üçün təlim sessiyaları yanğın hallarında onların təhlükəsizliyini artırmaq baxımından əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir. Uşaqlar məlumatayma vəkəlləri kimi çıxış edə bilərlər, çünki öyrəndikləri davranış tərzi çox zaman digər ailə üzvlərində də təcəssüm edir.

İki ölkənin xüsusilə ucqar və kənd ərazilərində işçi qüvvəsinin qıtlığı məsələsinin həllində gənc nəsil, fermerlər, çobanlar, ovçular, icma üzvləri və s. qismində çıxış edən könüllü yanğınsöndürənlərdən faydalanmaq taleyüklü əhəmiyyət kəsb edə bilər. Könüllülər əraziyə səyyar baxış və vəziyyətlə bağlı hesabatlıq, həmçinin yerli əhali və turistlərin maarifləndirilməsi və məlumatlandırılması, sonda isə yanğınsöndürmə səylərinə dəstək baxımından vacib rol oynayırlar. Könüllülər eyni təlim kurslarını keçməli və bir peşəkar kimi eyni təhlükəsizlik standartlarına riayət etməlidirlər. Gənclərin könüllü yanğınsöndürənlər dəstələrinə cəlb edilməsi, həmçinin gənc əhali arasında müsabiqələrin keçirilməsi və mükafatlandırma sisteminin yaradılması sahəsində Azərbaycanın müsbət təcrübəsi vardır. Ölkənin Fəvqəladə Hallar Nazirliyi 2023-cü ildən "Fəvqəladə hallar könüllüləri" proqramını icra edir. Proqrama müsabiqə əsaslı seçim, bir neçə ixtisas üzrə nəzəri və praktiki təlimlər və sertifikatların verilməsi daxildir. Azərbaycanda həmçinin könüllülərlə iş və fəaliyyətin əlaqələndirilməsi üzrə təcrübə təminatı mənbəyi kimi çıxış edə bilən Könüllü Təşkilatları İttifaqı fəaliyyət göstərir. Gənclərin cəmiyyət arasında

tanınması, həmçinin təbii və süni mənzərə komplekslərini qoruyan qüvvə statusuna rəvac vermək kimi müxtəlif işlərə könüllü qismində cəlb edilməsi üçün imtiyazların, o cümlədən sığorta, sertifikatlar, mükafatlar, KİV-lərdə işıqlandırılma, ali təhsilə çıxış imkanları kimi qeyri-maddi imtiyazların artırılmasına dair oxşar fikirlər də iki bələdiyyə arasında müzakirə edilməli və paylaşılmalıdır. Gürcüstanın da Borjomi bölgəsində icma əsaslı yanğınsöndürənlər, habelə təlimlər, təcrübə (öyrənmək) səfərləri və dövlət məktəblərinin əməkdaşlığa cəlb edilməsi kimi müsbət təcrübəsi vardır. İtaliya Qızıl Xaç Cəmiyyəti və Mülki Müdafiə İdarəsinin könüllülər üçün təşkil edilmiş beynəlxalq mübadilə tədbirində Azərbaycan nümayəndələri iştirak etmişdirlər. Bu səpkidə üstün təcrübələrə dair mübadilə təşəbbüslərini Azərbaycan və Gürcüstan arasında tətbiq etmək olar.

Maraq dairələri arasında yerli səviyyədə əməkdaşlığa başlamaq üçün növbəti istiqamət rabitə təminatıdır. Yanğınlarla bağlı monitoring və cavab tədbirlərinə cəlb edilmiş yerli maraq dairələri arasında birbaşa rabitə xəttinin təmin edilməsi qəfildən başlayan yanğın hallarına reaksiya vaxtını qısaltmaq baxımından faydalı nəticə verə bilər. Məlumatlandırma səviyyəsini artırmaq, həmçinin yanğın və təxliyə tədbirlərini gücləndirmək məqsədilə KİV-lərdən istifadə etmək mümkündür. Sərhədlərarası məlumat yayımına daha geniş miqyasda imkan yaratmaq, Gürcüstanda Azərbaycan əsilli, Azərbaycanda isə gürcü əsilli icmaları əhatə etmək üçün Azərbaycan və gürcü dillərində rabitənin bütün növlərini təmin etmək vacib məsələdir.

İcmanın aparıcı qüvvəsi olan qadınlar da yanğın təhlükələrini önləmək və tənzimləmək, milli və mədəni sərvəti qorumaq, məlumatlandırma tədbirlərini artırmaq istiqamətində icra ediləcək mühüm vəzifə daşıyırlar. Qadınlar çox zaman məktəb, poçt idarəsi, dövlət müəssisəsi kimi dövlət təsisatlarında inzibati fəaliyyət göstərir, nəticə etibarilə müvafiq işlərin əlaqələndirilməsinə dəstək vermək üçün münasib mövqeyə malik olurlar. Əlavə olaraq, qadınlar mənsub olduqları təsisatlarda aidiyyəti olan mövzular üzrə keçirilən təlimlərin iştirakçıları kimi çıxış edə və müvafiq biliklərin yayılmasını dəstəkləyə bilərlər. Onlar həmçinin yerli miqyasda baş verən yanğın hallarının bildirilməsi üçün icmadaxili və icmalararası rabitə kanallarını yarada, kənd ərazilərində fermer, məktəb və ev təsərrüfatları arasında məlumatlandırma və maarifləndirmə tədbirlərini dəstəkləyə bilərlər. Kənd təsərrüfatında yanğınlardan istifadəyə dair yanlış fikir və yanaşmaların xüsusilə fermerlər arasında aradan qaldırılması zəruri məsələdir.

4.2 Milli səviyyədə əlaqələndirmə

Bələdiyyələr-, sektorlar- və sərhədlərarası əlaqələndirməni yüksəltmək məqsədilə iki ölkə arasında milli səviyyədə əməkdaşlıq çərçivəsinin qurulmasına da ehtiyac vardır. Bu məsələ fəlakət halı baş verdikdə sərhəd-keçid prosedurunun səlis şəkllə salınmasına şərait yaradacaq.

Azərbaycanla Gürcüstan arasında əsasən nazirliklərin iştirakı ilə qarşı tərəfi sərhədboyu ərazilərdə yanğın halları ilə bağlı məlumatlandırmaq şəklinde əlaqələndirmə yaxşı səviyyədə olsa da, bunu daha da artırmaq və təkmilləşdirmək olar. İkitərəfli əməkdaşlığın təməli 2017-ci ildə, Borjomi bölgəsində yanğınlardan söndürülməsi ilə Azərbaycan tərəfindən Gürcüstana göstərilmiş dəstək nəticəsində qoyulub. Ölkələr arasında qarşılıqlı yardım haqqında razılaşmanın mövcud olması sürətli və səmərəli əməkdaşlığa imkan yaradıb və daha geniş sazişə zəmin yarada bilər. 2022-ci ildən Gürcüstanla Azərbaycan arasında sərhədboyu ərazilərdə müstəsna hallarda, qarşılıqlı razılıq əsasında hərəkətlərin icazə verildiyi, lakin meşə yanğınları baş verdikdə əməkdaşlığa dair müvafiq müddələrin dəqiq müəyyən edilməyi razılaşma vardır.

Məsələn, aidiyyəti olan maraq dairələri könüllü yanğınsöndürənlər və ya yanğınların məhsul yığımından sonra təşkili üzrə standartlar kimi normativ-hüquqi baza çərçivəsində əlaqələndirmə səylərini birləşdirər, nazirliklər isə avadanlıq təminatını və ərazilər üzrə bölgüsünü, risklərə dair məlumat və üstün təcrübələrin mübadiləsinə və erkən xəbərdarlıq tədbirlərini həyata keçirə bilər. Yanğın risklərinə qarşı ölçü götürmək üçün tələb edilən əlaqələndirmə tədbirlərinin transsərhəd mahiyyəti səbəbindən tərəflər arasında material və avadanlığın mübadiləsi müqavilə əsasında aparılmalı, digər sözlərlə, material və avadanlığın sərhədlərarası mübadiləsinin miqyası və şərtlərini təfərrüatı ilə təsvir etməklə önləmə (uzunmüddətli) və cavab (qısamüddətli) tədbirlərinin hüquqi əsası müəyyən edilməlidir. Bu zaman fəvqəladə hallarda, xüsusilə sərhədlərdə yubanmaya yol verməməklə sərhəd polisinin/sərhəd xidmətinin sərhədboyu ərazilərdə yanğın halları ilə bağlı idarəetmə və cavab tədbirlərini dəstəkləmək iqtidarında olmasını təmin etmək üçün prosesin bütün mərhələlərinə cəlb edilməsi son dərəcədə vacib məsələdir.

Yanğınlarla bağlı önləmə və cavab tədbirləri sahəsində ölkələr arasında mübadilə mütəmadi əsasda, o cümlədən cavab tədbirlərinin əhatə dairəsindən kənar, önləmə, potensialın gücləndirilməsi və məlumatlandırma kimi müntəzəm fəaliyyətin planlaşdırılması təmin edilməlidir. Azərbaycan və Gürcüstanda fəvqəladə hallarda cavab tədbirləri üzrə məsul qurumlar meşəçilik idarələrinə meşə ilə örtülmüş ərazilərdə yanğın halları ilə bağlı davamlı dəstək göstərilir. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi nəzdində rayonlar səviyyəsinə qədər bölüşdürülməklə önləmə və cavab tədbirlərini görmək vəzifəsini daşıyan regional meşə təsərrüfatı mərkəzləri vardır və bunlar arasında (yanğın hallarında) yumşaldıcı tədbirlər üzrə və fəvqəladə hallarda məsuliyyət bölgüsü aydın müəyyən edilməklə Fəvqəladə Hallar Nazirliyi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində əlaqələndirilir. Gürcüstanda baş vermiş və davam edən meşə yanğınları ilə bağlı məlumat fəvqəladə hallar üzrə “qaynar telefon xətti” ilə bildirildikdən dərhal sonra yerli fəvqəladə əməliyyat mərkəzi yaradılır. Bu mərkəz Fəvqəladə Halları İdarəetmə Xidməti və aidiyyəti üzrə digər qurumların, o cümlədən Milli Meşəçilik Agentliyinin ərazi bölgüsü üzrə nümayəndələrindən tərtib edilir. Bu səpkidə ölkədaxili şaquli və üfqi əməkdaşlıq və mübadilə nümunələri həmçinin ölkələr arasında əlaqələndirmə işinin qurulmasına dair bir nümunə ola bilər. Bu məqsədlə, Azərbaycan və Gürcüstan hidrometeorologiya xidmətləri arasında müvafiq fəaliyyət sahələrində, məsələn iqlim və təbii fəlakət halları ilə bağlı məlumat bölgüsü sahəsində yaxşı münasibətlər vardır. Bu qəbildən müsbət təcrübə yanğın riskləri ilə bağlı məlumat mübadiləsinin təkmilləşdirilməsi və cavab tədbirlərinə sərf edilən vaxtın qısaltılması üçün maksimum faydalı ola bilər.

Aidiyyəti olan milli və yerli maraq dairələri yanğın risklərinə dair erkən xəbərdarlıq sistemlərinin regionun digər ölkələri də daxil olmaqla region miqyaslı potensialını araşdırmalıdır. Region miqyasında erkən xəbərdarlıq sistemlərinin işə salınması ölkələr daxilində və arası fəaliyyət göstərən, bir-birindən fərqli maraq dairələrinin iştirakı ilə yüksək səviyyədə əlaqələndirmə və əməkdaşlığı nəzərdə tutur. ATƏT-ENVSEC (Ətraf mühit və təhlükəsizlik təşəbbüsü)-GFMC-nin “Cənubi Qafqazda Yanğın Hallarını İdarəetmə və Təbii Yanğınlarla əlaqədar Fəlakət Risklərinin Azaldılması üzrə Milli Potensialın Artırılması” layihəsi çərçivəsində tərtib edilmiş [Cənubi Qafqazda Yanğın Təhlükəsinin Sıra Sistemini](#) təkrar nəzərdən keçirilməsi bu işləri rəvan icra etmək üçün bir imkan ola bilər.

4.3 Biomüxtəlifliyin qorunması

Biomüxtəlifliyin qorunması tədbirləri təbii və meşə yanğınları sahəsində önləmə və cavab tədbirləri ilə əlaqədar əhəmiyyət kəsb edən əlavə qarşılıqlı üstünlüklər də vəd edə bilər. Önləmə tədbirlərinə gəldikdə, təbii və mühafizə olunan ərazilərə gələn ziyarətçilərin sayını nəzarətdə saxlamaq və hərəkətlərini məhdudlaşdırmaq həssas ekosistemləri turizm fəaliyyəti nəticəsində yaranmış yanğınlardan qorumağa yardım edə bilər. Cavab tədbirlərinə gəldikdə isə, mövcud su mənbələri yanğınlara mübarizə vaxtının kifayət qədər qısaldılmasına, nəticədə yanğın riskinin azaldılmasına şərait yarada bilər. Su mənbələri, xüsusilə quru (yağıntılı olmayan) mövsümlərdə vəhşi heyvanları su ilə təmin etməklə də vəhşi təbiətə müsbət töhfə verir. Bəzi ərazilər yalnız elmi tədqiqat və oxşar məqsədlər səbəbindən ziyarətçilər üçün qapalı olsa da, digər ərazilərə buraxılış yerli icmalarda [sosial-iqtisadi amilləri](#) nəzərə almaqla [ödənişli](#) əsaslarla mümkündür. Bu sistem, yanğınlara qarşı təlimlər keçirməklə və ya erkən xəbərdarlıq və monitoring sistemləri kimi cihaz və avadanlıq əldə etməklə önləmə və cavab tədbirlərinin artırılmasına sərf edilə bilən əlavə vəsaiti toplamaqla yanaşı, ziyarətçi axınlarına nəzarət etmək imkanını yaradır.

Növbəti zəruri önləmə tədbiri Azərbaycan və Gürcüstanda geniş yayılmış və mövsüm yığımindən sonra tarlaları küləş və digər qalıqdan təmizləmək üçün fermerlər tərəfindən hələ də törədilən başdan-başa yanğınlara praktikasının aradan qaldırılması ilə bağlıdır. Qadağa və cərimələrə baxmayaraq, küləş və digər kənd təsərrüfatı qalıqlarının tarladan kənarlaşdırılması üsulları arasında yandırılma çox zaman daha ucuz başa gəlir. Digər tərəfdən, kənd təsərrüfatı qalığı, torpağın münbitliyini, həmçinin quraqlıq və yanğınlara qarşı müqavimət gücünü artırmaqla və enerji istehsalı üçün bioyanacaq mənbəyi olmaqla, torpaq qatında cəmləmiş biomüxtəlifliyin sağlamlaşdırılması və su həcminin saxlanması baxımından [nəhəng potensiala](#) malikdir. Bununla belə, kənd təsərrüfatı qalığından torpağın sağlamlaşdırılması və ya enerji hasilatı məqsədilə istifadə texniki biliklər, avadanlıq və insan resurslarını tələb edir. Üstəlik, başdan-başa yandırılma fermerlər arasında vərdiş halını almış, oturuşmuş təcrübəyə çevrildiyindən müvafiq risklər və alternativ çıxış yollarına dair məlumatlandırma tədbirlərinin aparılması zəruridir. Bununla əlaqədar olaraq, müvafiq təcrübənin aradan qaldırılması ilə əlaqəli olan risklər və fərsətləri ayırd etmək, yerli iqlim və məhsul növləri üzrə münasib alternativ çıxış yollarını axtarıb tapmaq və kənd təsərrüfatı qalığının tətbiqinə dair alternativ təcrübələri kütləviləşdirmək vasitələrini araşdırmaq məqsədilə ölkələr arasında əməkdaşlığa danılmaz ehtiyac vardır.

Cavab tədbirlərinə gəldikdə, su mənbələri xüsusilə ucqar sərhədboyu ərazilərdə əhəmiyyət kəsb edən mövqeyə malik ola bilər. Yerlərdə mövcud su mənbələri ilkin yanğın söndürmə üçün su təchizatını asanlaşdırmaqla cavab tədbirləri vaxtının kifayət qədər qısaldılmasına şərait yarada bilər. Su mənbələri, xüsusilə quru (yağıntılı olmayan) mövsümlərdə vəhşi heyvanlar və həşəratları su ilə təmin etməklə vəhşi təbiətə, ümumiyyətlə biomüxtəlifliyə də müsbət töhfə verir.

Xana 3: Təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarəetmə və təbii yanğın risklərinin azaldılması üçün resurslar

Məsləhətləşmələr prosesi zamanı maraqlı dairələri 4-cü fəsildə qeyd edilmiş fəaliyyət və işlərin hazırlanması və icrasına xüsusilə uyğun gələn bir sıra resurslar və qaydalar/təlimatlar toplusunu vurğulamışdılar. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- "Dedoplistskaro bələdiyyəsinə aid olan Şiraki düzündə yanğınlar (Gürcüstan): yanğınları idarəetmə konsepsiyasının məntiqi əsası və təklifi" **hesabatı** (GFMC, 2015) GIZ tərəfindən həyata keçirilmiş Cənubi Qafqazda biomüxtəlifliyin dayanıqlı idarə edilməsi proqramı çərçivəsində "Yanğın hallarını vahid qaydada idarəetmə-III" layihəsinin bir hissəsi kimi və ENVSEC/GFMC tərəfindən həyata keçirilmiş "Cənubi Qafqazda Yanğın Hallarını İdarəetmə və Təbii Yanğınlarla əlaqədar Fəlakət Risklərinin Azaldılması üzrə Milli Potensialın Artırılması" layihəsi ilə əməkdaşlıq müstəvisində GFMC və GIZ Gürcüstan tərəfindən hazırlanıb.
- "EuroFire" Səriştə Standartları və Təlim Materialları: 2006-2008-ci illər ərzində icra olunan və AI tərəfindən maliyyələşən "EuroFire" layihəsi çərçivəsində GFMC tərəfindən tərtib olunan materiallar əsas təbii yanğınlarla bağlı bilikləri, bacarıqları və anlayışı gücləndirən səriştə standartları və təlim modulları ehtiva edir və yanğın hallarını idarəetmə metodlarını təsvir edirlər. Həmin materiallar [Azərbaycan](#) və [gürcü](#) dillərinə tərcümə olunub. Xüsusilə də 2014-cü ildə Gürcüstanın Dedoplistskaro inzibati ərazi vahidində yanğınsöndürənlər, könüllülər və özəl və dövlət mülkiyyətində olan torpaqların yerquruluşu üzrə mütəxəssislərin iştirak etdiyi təlim kursu üçün nəzərdə tutulan və ölkənin meşələrində və digər bitki örtüyü növlərində yanğınla mübarizə təhlükəsizliyinin və səmərəliliyinin gücləndirməsi məqsədini güdən arayış kitabçası nəşr edilmişdir (GIZ, ATƏT, GFMC, 2014).
- GFMC-nin "Təbii yanğınlara qarşı kəndlərin, fermaların və digər kənd təsərrüfatı təyinatlı aktivlərin mühafizəsi üzrə Təməledici Prinsiplər"⁸: 2013-cü ildə GFMC və tərəfdaşları tərəfindən hazırlanan və nəşr olunan bu təməledici prinsiplər toplusu kənd ərazilərində yaşayan əhəlinin təbii yanğınlara qarşı müdafiəsi üzrə dəstək aləti və praktiki-texniki sənəd kimi nəzərdə tutulub. Həmçinin bu prinsiplər ATƏT-in üzv ölkələrində kənd ərazilərində yanğın hallarını idarəetmə sahəsində gələcəkdə potensialın gücləndirilməsi və ekspert bilik və konsepsiyalarının mübadiləsi ilə bağlı məqsədinə qulluq edirlər. Tərtib olunan sənəd pilot region sayılan Cənub-Şərqi Avropa üçün nəzərdə tutulduğu halda, onun təməledici prinsipləri digər ATƏT regionlarında, konkret olaraq Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiyada [təqlid olunmuşdur](#)⁸ Beləliklə, yanğınla bağlı tədbirlərdə təməledici prinsiplər Cənubi Qafqazda regional əməkdaşlığı və potensialın gücləndirilməsini hədəf olaraq görən faydalı təlimat sənədi və model plan rolunu oynayır (Qoldammer, 2013). GFMC və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən hazırlanan yanğın hallarını idarəetmə üzrə əlavə təməledici prinsiplərini [GFMC veb sahifəsində](#) tapmaq olar.

⁸ GFMC-nin "Təbii yanğınlara qarşı kəndlərin, fermaların və digər kənd təsərrüfatı təyinatlı aktivlərin mühafizəsi üzrə Təməledici Prinsiplər"i ukrain (<https://gfmc.online/wp-content/uploads/Village-Defense-Guidelines-UKR.pdf>) və monqol (<https://gfmc.online/wp-content/uploads/Village-Defense-Guidelines-MON.pdf>) dillərində hazırlanıb və nəşr olunub.

5 Maraq dairələrinin siyahıya alınması

Fəaliyyəti uğurla və hərtərəfli qurmaq və həyata keçirmək üçün müxtəlif idarəçilik səviyyələrində təmsil olunmuş maraq dairələri [Qafqaz Regional Ətraf Mühit Mərkəzi \(REC\)](#), Cənub-Şərqi Avropa və Qafqazda Yanğınların Monitoringi üzrə Regional Mərkəz ([RFMC](#)), Biomüxtəlifliyin Hifz və Tədqiq Edilməsi Mərkəzi ([NACRES](#)) və [Qafqazda Ətraf Mühit Sahəsində Qeyri-hökumət Təşkilatları Şəbəkəsi](#) (CENN) kimi yerli və regional vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları (VCT) ilə birlikdə işləməlidirlər. Cədvəl 2-də əsas maraq dairələrinin xülasəsi göstərilib.

Cədvəl 2: Əsas maraq dairələrinin siyahıya alınması

Level	Azerbaijan		Georgia	
International	EU, GFMC, UNDP, UNDRR and other international actors			
Regional	RFMC	REC Caucasus	CENN	NACRES
Governmental	Ministry of Emergency Situations	Ministry of Ecology and Natural Resources	Ministry of Environmental Protection and Agriculture	Ministry of Internal Affairs
	State Fire Protection Service	Forestry Department	Agency of Protected Areas National Environmental Agency National Forestry Agency	Emergency Management Agency and Service
Provincial	Zagatala District Fire Station Zagatala Regional Forestry Center		Department for Relations with Regions Kakheti Forestry Service	
Municipal	Zagatala Municipality		Dedoplistskaro Municipality	
	District representatives		Rural Development Agency	
Civil society	Local villagers and farmers		Women and Youth Initiative Group Association of the Friends of Vashlovani Protected Area Association for Tourism Development in Dedoplistskaro	

Yanğınlarla bağlı önləmə və cavab tədbirləri üzrə sərhədlərarası fəaliyyətə cəlb olunacaq əsas maraq dairələri Dedoplistskaro və Zaqatalanın müvafiq inzibati orqanlarının nümayəndəlikləridir. Dedoplistskaro bölgəsində bu fəaliyyətə Gürcüstan Hökumət Administrasiyasının Regionlarla İş İdarəsindən, Zaqatala üzrə isə icra nümayəndələri, həmçinin yanğından mühafizə hissəsi və regional meşə təsərrüfatı mərkəzi kimi maraq dairələrinin cəlb edilməsi zəruri ola bilər.

Dedoplistskaro və Zaqatalada yerli kəndlilər və fermerlərin də təbii və süni mənşərə komplekslərində yanğın hallarını önləmə tədbirlərinə cəlb edilməsi zəruri ola bilər. Məsələn, onlar ilkin yanğınsöndürmə könüllüləri kimi fəaliyyət göstərə bilərlər. Ümumiyyətlə, gənclərin bu işlərdə tarazlı gender bölgüsü əsasında təmsilçiliyini təmin etmək də mühüm məsələdir.

Gürcüstanın [Kaxeti regionunda](#) bir çoxu gənclərin iştirakçılığı, icmaların inkişafı və maariflənməsi üzrə fəaliyyət göstərən [132 VCT vardır](#). Bu VCT-lər arasında bəziləri yanğınlarla bağlı önləmə və cavab tədbirləri mövzularında məlumatlandırma işlərinin dəstəklənməsində əhəmiyyət kəsb edən rol oynaya bilər. Məsələn, fermer assosiasiyalarını məhsul yığımından sonra təşkil edilən yanğınlar şəraitində məlumat mübadiləsi və məlumatlandırma işlərinə cəlb etmək mümkündür. [Qadın Fermerlər Assosiasiyası](#) (AWF)

qadın fermerlərin bölgə və ölkə miqyasında aparılan qanunvericilik işində təmsil olunması və təşəbbüslərin irəli sürülməsi ilə məşğuldur və daha çox sayda qadının yanğınlarla bağlı önləmə və cavab tədbirlərinə cəlb edilməsi Assosiasianın həyata keçirdiyi fəaliyyətə maksimum fayda verə bilər. Zaqatalada icra nümayəndələrinin yarısını bir çoxu məktəb və poçt idarəsi kimi aparıcı dövlət qurumlarında yüksək vəzifə tutmuş, nəticə etibarilə müvafiq məlumatın daha çox sayda icma üzvünə ötürülməsinə və çatdırılmasına dəstək ola bilən qadınlar təşkil edirlər.

Ölkə səviyyəsində aidiyyəti olan qurumlara Azərbaycanda Fövqəladə Hallar Nazirliyi və yanğınla bağlı tədbirlərdə mühüm mövqeyə malik olan Dövlət Yanğından Mühafizə Xidməti daxildir. Meşə yanğınları baş verdikdə isə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, xüsusilə də onun nəzdində fəaliyyət göstərən və regional meşə təsərrüfatı mərkəzlərinə görə məsuliyyət daşıyan Meşələrin İnkişafı Xidməti monitoring və ilkin cavab tədbirlərində aparıcı vəzifə daşıya bilər. Gürcüstanda aidiyyəti olan qurumlara Ətraf Mühitin Mühafizəsi və Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və onun mühafizə olunan ərazilər, ətraf mühit və meşəçilik üzrə müxtəlif struktur vahidləri, həmçinin Daxili İşlər Nazirliyi və onun nəzdində fəaliyyət göstərən Fövqəladə Halları İdarəetmə Agentliyi və Fövqəladə Halları İdarəetmə Xidməti daxildir. Layihə üzrə nəzərdə tutulmuş növbəti işlər mərhələsində bu qurumlarla məsləhətləşmələr aparılmalı və onlar həmin işlərə dəvət və cəlb edilməlidir.

Regional səviyyədə CENN və REC (Qafqaz) təşkilatları ilə yanaşı, Cənub-Şərqi Avropa və Qafqazda Yanğınların Monitoringi üzrə Regional Mərkəz (RFMC) aparıcı maraq dairəsi kimi çıxış edir. Üstəlik, regionda müxtəlif layihələri maliyyələşdirən və/yaxud icra edən beynəlxalq donör icması və icraçı agentliklər vardır. Onlar müvafiq fəaliyyətin yaradılması və icrasına cəlb edilməlidir ki, regionda bu səpkidə aparılan işlərin münasib səviyyədə əlaqələndirilməsi təmin edilsin və zərurət yarandıqda uğurlu və faydalı əməkdaşlıq praktikasına nail olunsun.

Cənubi Qafqaz regionunda dağlar. Müəllif hüququ: Vladimir Vişnyakov/Unsplash

6 Rəy əsaslı nəticələr

İqlim dəyişmələri Cənubi Qafqaz regionunun təhlükəsizliyi baxımından böyük risk mənbəyi olan yanğınların yaranması və yayılması üçün əlverişli şəraitin formalaşmasına səbəb olur. Kortəbii və arzu edilməz yanğınlar sərhədləri aşaraq sosial-iqtisadi sabitlik və yaşayış təminatlarına mənfi təsir göstərməklə ətraf mühit, iqtisadiyyat, ictimaiyyət və sağlamlığı riskə məruz qoyur. Beləliklə, həmsərhəd icmalar və ərazi vahidlərində mövcud olan bu ortaq problemlər təbii və süni mənzərə komplekslərində yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın risklərini azaltmaq üçün özünüidarəetmə/icra hakimiyyəti orqanları arasında əməkdaşlığı zəruri edir, həmin əməkdaşlıq müvafiq risklərin hərtərəfli və dayanıqlı qaydada aradan qaldırılması üçün imkanlar yaradır, regionda yaxşı qonşuluq münasibətləri, daha geniş miqyasda təhlükəsizlik və sabitliyə töhfə verir.

Geniş və dərin məsləhətləşmələr pilot bələdiyyələrin (Gürcüstanda Dedoplistskaro, Azərbaycanda Zaqatala) yanğınlar və yanğın hallarını idarəetmə ilə əlaqədar bir neçə ortaq problemlə üzləşdiyinə dəlalət edir. Bura erkən xəbərdarlıq və müdaxilə tədbirlərini artırmaq və yaxşılaşdırmaq üçün maliyyə resurslarının çatışmazlığı ilə yanaşı, iqlim dəyişmələri, su qıtlığı, əlverişsiz coğrafi şəraitdə yanğınlar tezliyinin yüksəldiyi və cavab tədbirlərinin çətinləşdiyi zaman ölkələr və bələdiyyələr arasında məlumatın bildirilməsi və mübadiləsi daxildir.

Davam edən və son zamanlar başa çatdırılmış bir neçə layihə və təşəbbüs yanğınla əlaqədar təhlükəsizlik risklərini və ayırd edilmiş çağırışları qismən həll edir/aradan qaldırır. Həmin layihə və təşəbbüslər, xüsusilə Cənubi Qafqazda yanğın hallarını idarəetmə sahəsində ATƏT və GFMC tərəfindən təşkil edilmiş iş və tədbirlər yeni fəaliyyətin qurulması zamanı uğurlu və faydalı əməkdaşlıq təcrübələrin ərsəyə gətirilməsi baxımından əhəmiyyət kəsb edir. Digər tərəfdən, Azərbaycanla Gürcüstan arasında ölkə səviyyəli əməkdaşlığın məhdud olduğu halda, Dedoplistskaro və Zaqatala arasında yanğın hallarını idarə etmək və təbii yanğın risklərini azaltmaq sahəsində əməkdaşlıq mövcud deyil.

Məsləhətləşmələr və mövcud ədəbiyyatın təhlili əməkdaşlığı təkmilləşdirilmək məqsədilə nəzərdə tutulmuş bir neçə ortaq fəaliyyət istiqamətinin ayırd edilməsi ilə nəticələnmişdir. Bura aşağıdakılar daxildir: (1) potensialının gücləndirilməsi və məlumatlandırma tədbirlərini həyata keçirməklə, həmçinin qadın və gəncləri bu səpkidə tədbirlərdən faydalanmaq və onlara rəhbərlik etmək məqsədilə müvafiq işlərə cəlb etməklə bələdiyyə səviyyəsində önləmə və cavab tədbirlərini artırmaq; (2) aidiyyəti olan maraq dairələrini əməkdaşlıq üzrə normativ-hüquqi bazanın yaradılmasına cəlb etməklə, erkən xəbərdarlıq sisteminin, avadanlığın istismarı təcrübələrinin və risk məlumatlarının yaradılmasına görə məsuliyyət daşıyan nazirliklərlə əməkdaşlığı genişləndirməklə ölkə səviyyəsində əlaqələndirmə fəaliyyətinin miqyasını artırmaq; (3) təbii və meşə yanğınlarının qarşısının alınmasında əlavə qarşılıqlı üstünlükləri ərsəyə gətirmək üçün biomüxtəlifliyin qorunması tədbirlərindən mühafizə olunan əraziləri idarə etmək təcrübələrini təkmilləşdirmək və kənd təsərrüfatı tullantılarının işlənməsinə dair alternativ üsulların kütləviləşməsi, həmçinin su anbarlarının vəhşi təbiət üçün və yanğınlara qarşı cavab tədbirlərində təmin edilməsi kimi misallar vasitəsilə maksimum faydalanmaq.

Üstəlik, Dedoplistskaro və Zaqatala, daha geniş miqyasda isə Azərbaycan və Gürcüstan arasında əməkdaşlıq sərhədlər boyu və arasında yanğın hallarını idarəetmə üzrə nümunəvi təcrübə ola bilər. Bu səpkidə bir təcrübə BMT Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatının (FAO) rəhbərliyi ilə həyata keçirilən, GFMC-nin çevrilməsi nəzərdə tutulan keçid dövrünün 2023-cü ildən davam etdiyi Yanğın Hallarını İdarəetmə üzrə Qlobal Qovşağın (GFMC 2023) yaradılması baxımından maraq kəsb edir və GFMC-nin yanğın hallarını qlobal miqyaslı vahid mərkəzdən idarə etmək sahəsində müvəqqəti olaraq Təbii və Süni Mənzərə Komplekslərində Yanğın Hallarına dair Qlobal Mexanizm (GFMC 2023b) adlandırılan könüllü, yaxud hüquqi

alət/mexanizmin yaradılmasında beynəlxalq dəstəyi formalaşdırmaq niyyətinin gerçəkləşməsinə rəvac verə bilər.

Təbii və Süni Mənzərə Komplekslərində Yanğın Hallarına dair Qlobal Mexanizm, hazırkı müayinənin nəticələrinə əsaslanaraq, birgə əməkdaşlıq strategiyası və icra planını, o cümlədən birgə layihələrə dair ilkin konsepsiyaların siyahısını tərtib etməklə ayırd edilmiş çatışmazlıqların aradan qaldırılması istiqamətində davam etdiriləcək. Müvafiq tədbirlər əməkdaşlıq strategiyasına dair ortaq baxışın formalaşmasına, həmçinin əməkdaşlıq formatında fəaliyyət miqyasının daralması və səlisləşməsinə qulluq edəcək. Sonrakı mərhələ(lər)də gələcək fəaliyyət üzrə əsas maraq dairəsi kimi çıxış edəcək yerli tərəfdaş və iştirakçılarla ən azından bir pilot layihə həyata keçiriləcək. Bu işlərin yekununda şimal-qərbi Azərbaycan və şərq Gürcüstanda iqlimlə bağlı təhlükəsizlik risklərinin azaldılması və iqlim dəyişmələrinə qarşı müqavimət gücünün vüsət alması nəzərdə tutulur.

Ədəbiyyat

- Clarke, H., Nolan, R., De Dios, V., Bradstock, R., Griebel, A., Khanal, S., & Boer, M. (2022, November 22). Forest fire threatens global carbon sinks and population centres under rising atmospheric water demand. *Nature Communications*.
- Eriksen, C. (2013). *Gender and Wildfire: Landscapes of Uncertainty*. New York, London: Routledge.
- Galland, P. (2019, June 2-5). *Vashlovani Protected Areas (Georgia): On-the-spot appraisal*. Retrieved from Council of Europe: <https://rm.coe.int/edpa-gos-2020-item-5h-vashl-coe-march-20-ppt-final/16809e0a48>
- GFMC. (2015). *Working Paper 70/2015: Wildfires in Dedoplistskaro Municipality. Rationale and Proposal for a Fire Management Concept*. Tbilisi: Global Fire Monitoring Center (GFMC); German Development Cooperaton) GIZ; Ministry of Environment and Natural Resources Protection of Georgia. Retrieved from <https://gfmc.online/globalnetworks/seeurope/Fire-Management-Concept-Dedoplistskaro-Georgia-GFMC-GIZ-WP-70-ENG.pdf>
- GFMC. (2024, July 02). *OSCE and GFMC Activities in Southeast Europe, Eastern Europe, the South Caucasus, and Central Asia 2006-2023*. Retrieved from GFMC: https://gfmc.online/globalnetworks/seeurope/seeurope_8.html
- GIZ; OSCE; GFMC. (2014, July 28-30). *Introduction to EuroFire Standards and Training Materials: A Resource Book for the Training of Firefighters and Land Managers in Georgia. Training Course for Private and Public Land Managers, Dedoplistskaro, Georgia*. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ); Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) and Global Fire Monitoring Center (GFMC). Retrieved from Training Course for Private and Public Land Managers, Dedoplistskaro, Georgia.
- Goldammer, J. G. (2013). *Vegetation Fires and Global Change: Challenges for Concerted International Action. A White Paper directed to the United Nations and International Organizations*. Remagen-Oberwinter: Kessel Publishing House.
- Legislative Herald of Georgia. (2019, November 27). *Resolution No. 403 "On the approval of the charter of volunteers in the field of civil security" regarding the amendment of the Resolution No. 577 of the Government of Georgia*. Retrieved from <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4641729?publication=0>
- Legislative Herald of Georgia. (2020, May 22). *Forest Code of Georgia*. Retrieved from <https://matsne.gov.ge/en/document/view/4874066?publication=3>
- Minister of Ecology and Natural Resources of Azerbaijan. (2013). *National Forest Program: Forest Policy Statement and the Action Plan 2015-2030*. Baku: Republic of Azerbaijan.
- Ministry of Ecology and Natural Resources of Azerbaijan. (2015). *Third National Communication to the United Nations Framework Convention on Climate Change of the Republic of Azerbaijan*. Baku: Republic of Azerbaijan.
- Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia. (2021). *Fourth National Communication of Georgia under the United Nations Framework Convention on Climate Change*. Tbilisi: Georgia.
- Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia. (2022). *Fourth National Environmental Action Program of Georgia for 2022-2026 (NEAP 4)*. Tbilisi: Georgia.

- Rucevska, I. (2017). *Climate change and security in the South Caucasus – Regional Assessment Report*. Environment and Security Initiative (ENVSEC).
- Rüttinger, L., Munayer, R., van Ackern, P., & Titze, F. (2022). *The nature of conflict and peace. The links between environment, security and peace and their importance for the United Nations*. Gland; Berlin: WWF International; adelphi consult GmbH.
- Rüttinger, L., van Ackern, P., & Foong, A. (2021). *Regional Consultation for the South Caucasus: Azerbaijan and Georgia: Co-operation opportunities for addressing the security implications of climate change*. Vienna and Berlin: OSCE and adelphi.
- Schwela, D., Goldammer, J., Morawska, L., & Simpson, O. (1999). *Health Guidelines for Vegetation Fire Events – Guideline document*. Nairobi; Geneva; Singapore: United Nations Environment Programme (UNEP); World Health Organization (WHO); World Meteorological Organization (WMO); Institute of Environmental Epidemiology; WHO Collaborating Centre for Environmental Epidemiology; Ministry of the Environment, Sin.
- UNDP. (2020). *Municipal Assessment Report: Dedoplistskaro*. New York: United Nations Development Programme (UNDP).
- UNEP. (2022). *Spreading like Wildfire - The Rising Threat of Extraordinary Landscape Fires. A UNEP Rapid Response Assessment*. Nairobi: United Nations Environment Programme (UNEP).
- Westerberg, V., Costa, L., & Ghambashidze, G. (2017). *Reducing wildfires in Georgia: A cost benefit analysis of agricultural burning practices in the Dedoplistskaro Municipality, Georgia*. Bonn: The Economics of Land Degradation Initiative (ELD).